

Copyright © 2024 Parliamentary Centre та Лабораторія законодавчих ініціатив

Всі права захищено

Цей аналітичний документ підготовлено в рамках проєкту «Парламентська підзвітність сектору безпеки в Україні» (PASS Ukraine). Фінансова підтримка була надана у рамках Програми розбудови миру та стабілізації (PSOPs) Міністерства міжнародних справ Канади (GAC). Жодна частина публікації не може бути відтворена, збережена в пошуковій системі або передана в будь-якій формі і будь-якими засобами — електронними, механічними, шляхом відеозапису або іншим чином — без попереднього дозволу Парламентського центру й Лабораторії законодавчих ініціатив.

Погляди, які викладені у цьому документі, не обов'язково відображають погляди Міністерства міжнародних справ Канади (GAC).

Організації виконавці

Парламентський центр – заснований у 1968 для надання підтримки Парламенту Канади, є однією з найдосвідченіших безпартійних, неурядових організацій Канади. Центр підтримує інклюзивні та підзвітні демократичні інституції. На сьогодні він підтримує тисячі демократичних діячів і понад 120 законодавчих органів на регіональному, національному та субнаціональному рівнях у більш ніж 70 країнах.

Підхід Парламентського центру є безпартійним, не директивним і заснований на активній участі всіх громадян, зокрема жінок і вразливих груп населення, зосереджуючись на підтримці інституцій та діячів, які дозволяють країнам повністю розкрити свій демократичний потенціал. Завдяки унікальним проєктам, які були розроблені з місцевими партнерами, він будує партнерські відносини, які розвивають і захищають демократичні практики. Такі цілі необхідні для мирних, безпечних і процвітаючих суспільств. Парламентський центр є світовим лідером демократії.

parlcent.org

Лабораторія законодавчих ініціатив (ЛЗІ) – провідний незалежний український аналітичний центр, який працює з 2000 року.

Діяльність ЛЗІ спрямована насамперед на посилення інституційної спроможності парламенту й уряду, продовження європейської та євроатлантичної інтеграції, підтримку стабільності та відбудови України для подолання наслідків агресії з боку РФ, моніторинг і підтримку реформ у сфері правосуддя та безпеки, політичну і громадянську просвіту.

Місія Лабораторії законодавчих ініціатив – розбудовувати демократичну країну на засадах професійної політики; відстоювати суспільний інтерес; підтримувати стійкість й інституційний розвиток ключових державних інституцій; впливати на законотворчий процес та формування державних політик, аби ухвалені рішення були зважені й обґрунтовані, реформи – комплексні, а державне управління – ефективним.

parliament.org.ua

Зміст

Зміст	4
Список скорочень	5
Резюме	6
Вступ	9
1. Проблематика законодавчого забезпечення статусу депутатів місцевих рад . . .	12
1.1. Депутат місцевої ради як представник територіальної громади та виборців	12
1.2. Імперативний мандат	14
1.3. Набуття та припинення повноважень	15
1.4. Відкликання за народною ініціативою	16
1.5. Гарантії депутатської діяльності	18
1.6. Депутатська етика	20
1.7. Діяльність у виборчому окрузі	21
1.8. Діяльність у раді	24
1.9. Реалізація повноважень в умовах воєнного стану	25
1.10. Архаїзми закону	28
2. Функціонування місцевих рад у сучасних умовах	29
2.1 Статус депутатів місцевих рад: реалії	29
2.2. Статус депутатів місцевих рад: бачення респондентів	35
2.3. Удосконалення законодавства щодо статусу депутатів місцевих рад: пропозиції респондентів	43
Рекомендації	45
Додатки	47

Список скорочень

Виборчі списки — відкриті виборчі списки місцевих організацій політичних партій

ВРУ — Верховна Рада України

ЗУ — Закон України

КУ — Конституція України

НАЗК — Національне агентство з питань запобігання корупції

ТБК — територіальна виборча комісія

ЦВК — Центральна виборча комісія

Резюме

Стала робота органів місцевого самоврядування потребує зміни законодавства щодо статусу депутатів місцевих рад. Проблема статусу депутата місцевої ради **наразі має бути приділено особливу увагу** з огляду на трансформаційні процеси реформи місцевого самоврядування, адміністративно-територіального устрою та виклики режиму воєнного стану. Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» у теперішньому вигляді не здатен адекватно відповідати таким викликам, оскільки є архаїчним та містить багато суперечливих норм.

Поточний стан реалізації ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад»

- 1. Результатом місцевих виборів 2020 року стала так звана партизація місцевих рад: посилення впливу політичних партій у роботі представницьких органів.** Нинішній склад депутатів місцевих рад обрано у 2020 році за реформованим виборчим законодавством. Депутати обиралися до 1577 місцевих рад, у кількості 43 122 мандати, з них 17 270 — де проводилися вибори за мажоритарною виборчою системою відносної більшості, та 25 852 — де проводилися вибори за пропорційною виборчою системою. Участь у виборах узяли 113 місцевих організацій політичних партій, а шляхом самовисування кандидували 6844 особи (16% від загальної кількості обраних). Серед самовисуванців — 95,78% безпартійних кандидатів. Частка жінок серед депутатів місцевих рад склала 37%.
- 2. Значна частина обраних депутатів не набула чи достроково припинила повноваження.** Так, станом на 01.11.2021 року кількість обраних у багатомандатних округах депутатів, які достроково припинили повноваження або не набули їх, склала 3268 осіб (12,6% від загальної кількості таких депутатів). В одномандатних округах депутатів, які достроково припинили повноваження або не набули їх, — 376 осіб (2,1% від загальної кількості таких депутатів).
- 3. З початком повномасштабної російської агресії стали відчутними тенденції зменшення кількісного складу місцевих рад.** Ситуація щодо повноцінного функціонування представницьких органів на місцях є наразі не повсюдно критичною, але потенційно небезпечною. Особливої уваги потребують територіальні громади, де місцеві ради обрано за мажоритарною системою відносної більшості. За даними обласних військових адміністрацій, станом на 15 вересня 2023 року не здійснювали повноваження з різних підстав 14,8% депутатів районних рад, 11,5% депутатів сільських, селищних, міських рад, 4% депутатів обласних рад.
- 4. У 2022–2024 роках в Україні заборонено в судовому порядку 19 проросійських політичних партій. Однак чинне законодавство не передбачає автоматичної втрати мандатів депутатами, обраними за списками таких партій, і не містить обмежень повноважень депутатів місцевих рад у разі набрання законної сили рішенням**

суду про заборону діяльності політичної партії. Варто також врахувати ризики потенційної небезпеки втрати **правомочності окремих місцевих рад** у разі відкликання представників заборонених або ліквідованих партій. Однак 29,4% респондентів опитування, проведеного в рамках цього дослідження, вважають, що має відбутися дострокове припинення повноважень депутата на підставі входження його до депутатської фракції місцевої організації політичної партії, діяльність якої заборонена за рішенням суду, що набрало законної сили.

Проблематика законодавчого забезпечення статусу депутатів місцевих рад

1. У ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» наявні ознаки імперативного мандата депутата місцевої ради, який є спадком радянської системи управління. Європейська хартія місцевого самоврядування встановлює, що депутати місцевих рад повинні мати вільний мандат, оскільки вони приймають рішення під власну відповідальність.
2. Закон не містить положень щодо процедур відновлення порушеного пасивного виборчого права у разі виявлення помилок у розподілі мандатів після проведення першої сесії та набуття повноважень депутатами.
3. Одним із дискусійних аспектів є питання гарантій діяльності депутата місцевої ради, які є елементом правового статусу депутата та мають забезпечувати ефективне здійснення повноважень. Особисті гарантії депутата місцевої ради забезпечуються через так звану депутатську недоторканність (в українському законодавстві немає тлумачення понять «іммунітет» та «індемнітет»), водночас видається, що інших передбачених законодавством гарантій недостатньо для ефективної діяльності депутата місцевої ради.
4. Чинне законодавство не розкриває поняття «депутатська етика», а дає лише перелік правил, яких недостатньо для правового регулювання. Окрім того, за порушення правил депутатської етики не встановлені санкції. Респонденти пропонують насамперед посилення відповідальності за неетичну поведінку депутата місцевої ради (28,3%), впровадження правил поведінки в нормативно-правових актах, наприклад, у Кодексі етики депутатів (22,5%).
5. В умовах воєнного стану постала проблема формування кворуму пленарних засідань, комісій місцевої ради через проведення мобілізаційних заходів, перебування депутатів місцевих рад за кордоном, що своєю чергою ставить під загрозу функціонування органів місцевого самоврядування.
6. Законодавчо не визначено статус депутатів місцевої ради в умовах передання повноважень органів місцевого самоврядування відповідній військовій адміністрації та тимчасового нездійснення повноважень місцевої ради та депутатами місцевих рад.
7. Серед проблем організації діяльності депутата місцевої ради — процедури звітування, зокрема проведення зборів громадян для належного звітування в умовах режиму воєнного стану. Щодо періодичності звітування депутатів, найчастіше респонденти згадували практику звітування раз на рік (39%). Серед способів звітування депутатів

місцевих рад домінують розміщення звітів на офіційних сайтах місцевих рад (29%), на загальних зборах (23%), у місцевих медіа (16%), під час громадських слухань (15%).

8. Законодавство встановлює, що виборці можуть давати депутатові місцевої ради доручення. Проте, по-перше, **доручення виборців є ознакою імперативного мандата**, що суперечить демократичним принципам місцевого самоврядування. По-друге, доручення виборців є **непопулярною та архаїчною формою**, що підтверджують і результати дослідження (менш як половина опитаних учасників брала участь у наданні доручень виборців депутату місцевої ради).
9. **Законодавство має певні незгодженості в розумінні представницьких функцій депутатів місцевих рад:** депутат — представник інтересів територіальної громади й одночасно виборців свого виборчого округу. Але депутат районної в місті, районної, обласної ради не є представником інтересів територіальної громади, адже районні та обласні ради представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст. А депутат районної в місті ради представляє інтереси виборців у межах території районної в місті ради. Окрім того, через особливості пропорційної виборчої системи за відкритими списками та неможливістю самовисування **виборча реформа не забезпечила умов для формування належного представництва в місцевих радах.**
10. Законодавство містить певну **невідповідність щодо набуття повноважень депутатів місцевих рад:** на відміну від спеціального ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад», Виборчий кодекс містить норму про складання присяги новообраним депутатом.

Вступ

Проблема статусу депутатів місцевих рад, а відтак і законодавчого регулювання цього питання, є важливою з огляду на трансформаційні процеси реформи місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою і виклики режиму воєнного стану. До того ж вагомою є роль представницького мандата у відновленні місцевого самоврядування в повоєнний час.

Ще у 2017 році громадська організація «Лабораторія законодавчих ініціатив» проводила дослідження із цієї теми й узагальнила проблему статусу депутатів місцевих рад¹. Проте з того часу відбулися зміни в реформі місцевого самоврядування, а останні чергові місцеві вибори в Україні відбулися восени 2020 року, коли зі зміною адміністративно-територіального устрою обиралися представники територіальних громад. Конституцією встановлено п'ятирічний строк повноважень обраних на місцевих виборах органів та посадових осіб, тож найближчі чергові вибори мають відбутися в жовтні 2025 року (якщо дія правового режиму воєнного стану буде припинена). Проте з початком повномасштабної російської агресії відчутні проблеми і в реалізації повноважень депутатами, і у нормативному забезпеченні статусу депутатів місцевих рад.

Простежуються тенденції **зменшення кількісного складу місцевих рад**. З огляду на закриті дані досліджень стану місцевого самоврядування в умовах режиму воєнного стану, ситуація щодо повноцінного функціонування представницьких органів на місцях є наразі потенційно критичною. Це зумовлено як спроможністю представницького органу виконувати повноваження, так і зменшенням складу самого представницького органу (у зв'язку із міграційними процесами, окупацією територій, мобілізацією, складанням повноважень, полоном і навіть вбивствами представників місцевого самоврядування).

Окрім цього, законодавство щодо діяльності депутатів місцевих рад в умовах воєнного стану має низку прогалин. **Зокрема, законодавчо не визначено статус депутатів місцевої ради в умовах передання повноважень органів місцевого самоврядування відповідній військовій адміністрації та тимчасового нездійснення повноважень місцевої ради**. У такому разі в правовому полі не встановлено, чи припиняються повноваження депутата, визначені Законом, чи зберігається за такою особою статус депутата відповідної ради. Спеціальний ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад»² визначає правовий статус депутата як представника інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та рівноправного члена місцевої ради, встановлює гарантії депутатської діяльності та порядок відкликання депутата місцевої ради. Однак він є недосконалим, подекуди архаїчним та неповні відповідає демократичним принципам європейського вектора.

¹ <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/40732.pdf>

² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text>

Метою дослідження є аналіз законодавчого забезпечення статусу депутатів місцевих рад в Україні та аналіз проблематики в умовах реформи місцевого самоврядування, територіальної організації влади з огляду на виклики, спричинені збройною агресією росії. Дослідження проводилося протягом червня-серпня 2024 року на запит Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування.

Звіт дослідження складається з декількох частин. У першій частині «Проблематика законодавчого забезпечення статусу депутатів місцевих рад» окреслені основні проблеми законодавства в цьому напрямі, суперечливість норм. Друга частина «Функціонування місцевих рад у сучасних умовах» містить результати кількісного опитування та бачення респондентів щодо удосконалення законодавства та практичної реалізації встановлених норм.

Методологія дослідження

Дослідження ґрунтується на поєднанні двох методів та проходило в декілька етапів.

1. Кабінетна частина дослідження: аналіз законодавчих актів, якими регламентовано статус депутатів місцевих рад; вивчення практичної реалізації ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» за результатами місцевих виборів 2020 року та визначення ризиків функціонування представницьких органів унаслідок збройної агресії росії; визначення проблематики законодавчого забезпечення статусу депутатів місцевих рад; здійснення аналізу законодавчих ініціатив удосконалення статусу депутатів місцевих рад.
2. Опитування представників органів місцевого самоврядування щодо статусу депутатів місцевих рад та його аналіз. Упродовж червня 2024 року було проведено онлайн-опитування представників органів місцевого самоврядування в контексті дослідження статусу депутатів місцевих рад. В опитуванні взяли участь 2279 респондентів з усіх регіонів України. Найбільше респондентів було із Сумської області — 9,3%, Дніпропетровської області — 7,2%, Черкаської та Київської областей — по 6,3%. Найменше учасників — із міста Києва — 0,1%, Чернівецької області — 0,7%, Луганської області — 0,9% (див. Додаток 3):
 - ▶ 94,7% — це представники органів місцевого самоврядування;
 - ▶ більшість респондентів — 67,2% — були чи є депутатами місцевих рад;
 - ▶ більшість респондентів представляли сільське населення: жителів сіл — 33,6%, селищ — 21,4%, міських жителів — 45%;
 - ▶ майже 53% респондентів представляли територіальні громади, де місцеві ради було обрано за системою пропорційного представництва за відкритими виборчими списками місцевих організацій політичних партій; 33% — громади, де вибори проводилися за мажоритарною системою відносної більшості в багатомандатних виборчих округах; ще 14% опитаних не змогли визначити виборчу систему, за якою були обрані депутати місцевих рад.

За допомогою інструментів Google-форм було сформульовано 38 запитань таких тематичних груп:

- » про поточний стан справ у територіальних громадах респондентів: щодо виборчої системи, за якою обрано у 2020 році депутатів відповідної ради; випадки дострокового припинення повноважень депутатів; комунікація депутатів місцевої ради з громадою, звітування депутатів; про доручення виборців; організацію роботи депутатів місцевої ради в умовах режиму воєнного стану та його вплив на роботу місцевої ради;
- » про бачення респондентів щодо окремих аспектів статусу депутатів місцевих рад: організаційних засад роботи депутата як члена колегіального органу, роботи в окрузі, виконання повноважень; про перелік підстав дострокового припинення повноважень, гарантії діяльності, відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою; відповідальність, підзвітність та підконтрольність; депутатську етику; можливу протидію колаборації, домірність обмежувальних заходів щодо депутатів місцевих рад;
- » пропозиції удосконалення законодавчого забезпечення статусу депутатів місцевих рад.

На основі зібраної та систематизованої інформації були напрацьовані відповідні рекомендації, зокрема для зміни законодавства щодо статусу депутатів місцевих рад.

Обмеженням використання результатів цього дослідження є неврахування думок жителів громад, оскільки основна категорія респондентів дослідження — це представники органів місцевого самоврядування. Рекомендації цього дослідження є корисними для формування концепції законодавства щодо статусу депутатів місцевих рад. Також дослідження призначене і для розробників державної політики, і для широкого загалу, адже дає змогу читачам сформулювати уявлення про роль представницького мандата в розвитку територіальних громад та актуальних проблем у функціонуванні місцевих рад.

Проблематика законодавчого забезпечення статусу депутатів місцевих рад

1.1. Депутат місцевої ради як представник територіальної громади та виборців

Як визначено в частині 1 статті 2 ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад»³, **депутат місцевої ради є представником інтересів територіальної громади** села, селища, міста чи їхніх громад. Водночас уже в частині 2 цієї статті визначено роль депутата місцевої ради не лише як представника інтересів територіальної громади, а і як **представника виборців свого виборчого округу**.

Однак це положення є проблемним з огляду на такі розбіжності. Частина 1 статті 140 КУ визначає, що територіальну громаду складають жителі села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста. А ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні»⁴ визначає територіальну громаду як жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або як добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр.

Згідно із частиною 4 тієї ж статті КУ, районні та обласні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють **спільні інтереси територіальних громад** сіл, селищ та міст, тобто депутат районної та обласної ради є представником декількох громад. Зворотна ситуація стосується депутатів районної в місті ради: вони **представляють інтереси лише частини територіальної громади** — жителів відповідного району в місті.

Розбіжності щодо суб'єкта, інтереси якого представляє депутат місцевої ради, з'являються і під час порівняння ЗУ «Про місцеве самоврядування України» та «Про статус депутатів місцевих рад». Якщо останній передбачає подвійну природу статусу місцевого депутата — як представника територіальної громади і як представника свого виборчого округу, то перший передбачає лише представлення депутатом інтересів територіальної громади. Виборці згадуються лише в контексті наявності обов'язків перед ними та надання їм права відкликання депутата.

³ Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» № 93-IV від 11 липня 2002 року

⁴ Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21 травня 1997 року

Партизація місцевих рад

Ще у 2020 році термін «партизація» позначав явище **надмірного впливу політичних партій на формування та функціонування місцевих рад** (див. Додаток 2). Причинами партизації є передусім проведення місцевих виборів за системою пропорційного представництва за відкритими виборчими списками місцевих організацій політичних партій без можливості самовисування. На місцевих виборах 2020 року в багатьох молодих партій не було місцевих осередків, а проведення реформи адміністративно-територіального устрою напередодні виборів не дало можливості політичним партіям швидко перформатуватися — у деяких нових територіальних громадах не були утворені місцеві організації партій. Відтак були ризики, що списки кандидатів пропонувалися обласними партійними осередками, а кандидати здебільшого не знали контексту та особливостей територіальної громади.

Ще одним аспектом неналежного представництва є **казус, коли визнано обраним депутата, який отримав низьку підтримку виборців**. Експерти Лабораторії законодавчих ініціатив у своїх пропозиціях до політики щодо врегулювання статусу депутата місцевої ради ще у 2017 році зауважували, що

«депутатом може стати кандидат, який у своєму окрузі зайняв третє, а то й четверте місце, натомість той, хто посів перше місце в цьому окрузі (причому його партія подолала бар'єр), може не стати депутатом взагалі. Це стосується, як правило, партій, які посіли перші місця в багатомандатному окрузі. Депутати ж, відповідно до Закону, вважаються обраними в багатомандатному окрузі, хоча звітують за рік роботи в одномандатному, у якому їх обирають. Там же вони зазвичай і працюють із виборцями, вважаючи, що представляють інтереси саме мешканців цього одномандатного округу. Як наслідок, маємо порушення принципу представництва»⁵.

Виборча реформа не розв'язала питання забезпечення належного представництва депутатами місцевих рад інтересів територіальних громад. Наприклад, оскільки представницький мандат депутата місцевої ради пов'язаний із представництвом територіальної громади, виборців свого виборчого округу, залишається невизначеним, як саме депутат-списочник має виконувати повноваження з представництва. Окрім того, **нинішня система пропорційного представництва з відкритими списками не передбачає участі незалежних кандидатів**. Сумнівним також є рішення не допускати самовисуванців до участі в місцевих виборах, з огляду на те, що депутат місцевої ради має представляти інтереси громади, а не політичних партій.

⁵ <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/40732.pdf>

1.2. Імперативний мандат

Про наявність ознак імперативного мандату депутата місцевої ради свідчить таке:

- 1) як уже зазначалося, депутат місцевої ради є представником не лише територіальної громади, а й виборців свого виборчого округу;
- 2) виборці можуть давати своєму депутатові місцевої ради доручення про необхідність розв'язання певних проблем на зборах під час його звітів чи зустрічей із питань, що впливають із потреб відповідного виборчого округу чи територіальної громади загалом;
- 3) громадяни України, які є виборцями відповідного округу, мають право відкликати депутата місцевої ради за наявності відповідних підстав (наприклад, у разі порушення депутатом зобов'язань звітувати перед виборцями та проводити зустрічі з ними).

Варто зазначити, що у Європейській хартії місцевого самоврядування (ст. 7) визначено, що умови діяльності місцевих обраних представників повинні забезпечувати вільне виконання ними своїх функцій.

На противагу імперативному мандату, який є спадком радянської системи управління, вільний мандат передбачає сприйняття депутата місцевої ради як обранця всієї територіальної громади, а не лише виборців відповідного округу.

Ознаками вільного мандату депутата місцевої ради можна вважати:

- 1) представництво інтересів усіх жителів територіальної громади, а не лише виборців;
- 2) обранець не зв'язаний наказами виборців, а отже, зберігає право діяти згідно з власними поглядами й політичними орієнтаціями;
- 3) депутат не може бути достроково відкликаний виборцями;
- 4) відсутній юридичний зв'язок обранця як із виборцями, так і з суб'єктом його висування;
- 5) наявність депутатського індемнітету — відсутності юридичної відповідальності перед будь-ким за результати голосування та висловлювань.

Окремо варто зазначити про залежність депутата місцевої ради від організації партії, що є ще одним із проявів партизації. У липні 2020 року були внесені зміни⁶, якими встановлено механізм відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою в разі невідповідності практичної діяльності депутата місцевої ради основним принципам і положенням передвиборчої програми місцевої організації політичної партії чи програмі політичної партії, від якої його обрано. Про ризики таких положень зазначали Асоціація міст України⁷, На-

⁶ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства» № 805-IX від 16 липня 2020 року

⁷ <https://www.auc.org.ua/novyna/amu-novyy-zakonoprojekt-shchodo-vdoskonalennya-vyborchogo-zakonodavstva-shlyah-do-prymusovoyi>

ціональний інститут стратегічних досліджень⁸, Комітет виборців України⁹ тощо. Венеціанська комісія у своїх висновках неодноразово заявляла, що відкликання депутатів порушує принципи представницької демократії: партійні програми не є угодами, зобов'язальними в правовому відношенні, їх дотримання не можна вимагати в правовому порядку. Водночас усі європейські держави покладаються на принцип представницької демократії, який виключає імперативний мандат¹⁰.

1.3. Набуття та припинення повноважень

У ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» визначено, що повноваження депутата місцевої ради починаються з дня відкриття першої сесії відповідної ради з моменту офіційного оголошення підсумків виборів. Водночас Виборчий кодекс (ч. 6 ст. 283)¹¹ **встановлює, що рішення територіальної виборчої комісії про реєстрацію депутата оголошуються на пленарному засіданні відповідної місцевої ради та є підставою для набуття повноважень, складання присяги депутата.** Вочевидь, є неузгодження положень щодо початку строку повноважень депутата місцевої ради, оскільки спеціальний закон не містить положень про складання присяги. **Запровадження обов'язку складання присяги депутатом місцевої ради може слугувати інструментом забезпечення гарантій депутатської етики, а також відліком набуття повноважень.**

Щодо припинення повноважень депутатів місцевих рад, то законодавство містить вичерпний перелік підстав дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради за двома процедурами: без прийняття рішення відповідної місцевої ради та за рішенням такої місцевої ради. **Однак поза межами регулювання залишаються такі питання:**

- 1) Не передбачено дострокове припинення повноважень депутата місцевої ради в разі виявлення в нього громадянства іншої країни.
- 2) Особливості **процедур дострокового припинення повноважень (не набуття повноважень) у разі обрання депутатом іншої місцевої ради недостатньо врегульовані.** Стаття 216 Виборчого кодексу України встановлює, що особа може бути висунута кандидатом у депутати в багатомандатному виборчому окрузі не більше ніж у два рівні місцевих рад. Це означає, що кандидат за бажанням може неодноразово реалізувати своє пасивне виборче право, що не суперечить Конституції чи чинному законодавству. Проте Виборчий кодекс України **містить нечіткі норми щодо встановлення результатів виборів.** З огляду на це, ЦВК надала роз'яснення, у якому визначено, що особа, обрана депутатом двох місцевих рад, може звернутися до територіальної виборчої комісії з відповідних місцевих виборів для реєстрації депутатом місцевої ради за її вибором¹².

⁸ <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-12/analit-dopovid-2.pdf>

⁹ <http://www.cvu.org.ua/uploads/koalicia%20A4%20final.pdf>

¹⁰ Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. – Вид. 2-ге, випр. і доповн. – К., 2009. – 500 с.

¹¹ Виборчий кодекс України № 396-IX від 19 грудня 2019 року

¹² Постанова ЦВК № 433 від 28 жовтня 2020 року

- 3) Добровільне, тобто у зв'язку з особистою заявою, дострокове припинення повноважень депутата, наразі залежить від рішення місцевої ради про складання ним депутатських повноважень. І таке **безумовне право громадянина стає залежним від рішення відповідної ради**, тобто волі третіх осіб.
- 4) Є дискусійним питання дострокового припинення повноважень за рішенням відповідної ради у зв'язку з несплатою аліментів на утримання дитини, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців із дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання. По суті, **це встановлення нового виборчого цензу: за наявністю боргових зобов'язань. Отже, пасивне виборче право стає залежним знов-таки від волі третіх осіб. А дискреція такого рішення є загрозою зловживань.**
- 5) Відсутній законодавчий механізм дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради в разі обрання особи, яка не мала на це права, через допущення виборчими комісіями помилок під час розподілу мандатів. Про це неодноразово наголошувала ЦВК: на сьогодні законодавством України не передбачено ефективного механізму поновлення порушених виборчих прав у разі визнання такими, що не відповідають вимогам законодавства про вибори, порушують права та законні інтереси суб'єктів виборчого процесу, рішень територіальної виборчої комісії щодо результатів виборів та скасування їх Центральною виборчою комісією або судом¹³.

1.4. Відкликання за народною ініціативою

Законодавством України закріплено право відкликати депутата місцевої ради за народною ініціативою з таких підстав:

- 1) Порушення депутатом місцевої ради законодавства, що встановлено судовим рішенням, яке набрало законної сили. У такому разі підставою для відкликання депутата можуть бути **лише такі рішення судів, якими встановлено порушення депутатом закону в період виконання депутатських повноважень під час поточної каденції.**
- 2) Пропуск депутатом місцевої ради протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, невиконання ним без поважних причин обов'язків депутата місцевої ради у виборчому окрузі. Варто зазначити, що **робота у виборчому окрузі депутата, обраного за пропорційною виборчою системою, є недостатньо регламентованою.**
- 3) Невідповідність практичної діяльності депутата місцевої ради основним принципам і положенням передвиборчої програми місцевої організації політичної партії (від якої його обрано депутатом) чи програмі політичної партії (від місцевої організації якої його обрано). Однак **категорії «невідповідність» може бути притаманне доволі суб'єктивне оцінювання.** Варто також врахувати, що відповідно до положень Виборчого кодексу вимога подання передвиборчої програми організації

¹³ Постанова ЦВК № 136 від 24 березня 2021 року

партії є лише щодо кандидатів у депутати місцевих рад територіальних громад із кількістю виборців 10 і більше тисяч.

- 4) Невиконання депутатом місцевої ради зобов'язань звітувати перед виборцями та проводити зустрічі з ними. Така підстава під час дії воєнного стану може бути **ускладнена з огляду на безпекові чинники** та законодавчу заборону проведення масових зібрань.
- 5) Невходження депутата, обраного в багатомандатному виборчому окрузі, до фракції місцевої організації партії, за виборчим списком якої він обраний, або припинення членства депутата місцевої ради у фракції. Це є доволі дискусійною підставою дострокового припинення повноважень місцевого депутата й **суперечить принципу вільного представницького мандата**. Окрім того, утворюється колізія, оскільки відповідно до іншої норми ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» **об'єднання з іншими депутатами місцевої ради в депутатські групи, фракції є правом депутата місцевої ради, а не обов'язком**.

Вносити пропозицію про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою можна не раніше ніж через рік із моменту набуття таких повноважень. **Проте законодавство потребує уточнення щодо таких аспектів:**

- ▶ процедура відкликання не містить інформації: які саме виборці (ті, які мали такий статус на день голосування, чи ті, які мають такий статус на момент ініціативи) мають право ініціативи на відкликання;
- ▶ норми щодо проведення зборів: яка територіальність, виборці на яких виборах, хто встановлюватиме статус виборця тощо;
- ▶ у законі також немає обмежень щодо кількості депутатів, відкликання за народною ініціативою яких може ініціюватися одними зборами виборців. Хоча видається логічним, що питання відкликання щодо кожного депутата має розглядатись окремо;
- ▶ фінальне рішення про відкликання депутата місцевої ради (крім самовисуванця) покладається на розсуд вищого керівного органу партії. ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» не містить строків для прийняття такого рішення, не визначає процедуру розгляду звернення від ТВК. За таких умов виборці не можуть ефективно реалізувати своє право на відкликання.

Депутат місцевої ради має право бути присутнім під час розгляду вищим керівним органом партії звернення ТВК щодо його відкликання за народною ініціативою та в разі прийняття відповідного рішення, а також на засіданнях ТВК під час розгляду нею питань відкликання. **Однак ані ТВК, ані політична партія не зобов'язані його викликати, а неприбуття депутата місцевої ради, який був належним чином повідомлений, не перешкоджає розгляду питання про внесення пропозиції щодо його відкликання за народною ініціативою.** Треба також зауважити, що за ТВК не передбачено повноважень встановлення обґрунтованості підстав відкликання.

Також встановлено, що не пізніше як за два дні до проведення зборів виборців, на яких буде розглядатися питання про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, про дату, місце та час їх проведення повідомляють регіональні та/або місцеві медіа. **Проте Закон не передбачає обов'язкової публікації повідомлення зборами чи медіа.**

У зв'язку з укрупненням громад варто **переглянути кількісні норми участі на зборах виборців**, які наразі видаються невиправдано низькими. Крім того, у ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» є **технічні помилки**, наприклад, щодо кількості ініціаторів для відкликання депутата районної в місті ради (п. 2 ч. 2 ст. 38 встановлює межу в 100 осіб, водночас пункт 3 цієї ж частини визначає, що необхідно 300 осіб).

На час дії воєнного стану функціонування Державного реєстру виборців було припинено¹⁴, і хоча в грудні 2023 року функціонування реєстру було відновлено в частині періодичної актуалізації (періодичного поновлення) бази даних Державного реєстру виборців¹⁵, здійснити відповідну перевірку з використанням відомостей Державного реєстру виборців неможливо. **Отже, положення закону щодо відкликання депутатів місцевих рад за народною ініціативою наразі є лише декларацією.**

1.5. Гарантії депутатської діяльності

Гарантії діяльності депутата мають на меті забезпечувати ефективне здійснення повноважень депутата місцевої ради як представника територіальної громади для захисту її інтересів. Законом України «Про статус депутатів місцевих рад» встановлені норми щодо гарантій, непорушність повноважень депутата, охорону трудових та інших прав. Окремо виділені гарантії, які має депутат місцевої ради під час розгляду питання про його відкликання (повідомлення про дату, час і місце проведення зборів; право на присутність та гарантований виступ для пояснення своєї позиції; використання для роз'яснення своєї позиції медіа; звернення до місцевої ради з усною або письмовою заявою з приводу обставин, що стали підставою для порушення питання про відкликання).

Депутатський імунітет та індемнітет є гарантіями особистого характеру. Під депутатським імунітетом мається на увазі недоторканність, а індемнітет — захист від відповідальності за свої висловлювання і голосування в процесі виконання депутатом своїх обов'язків. **Варто зазначити, що в українському законодавстві відсутні терміни «імунітет» та «індемнітет», натомість є термін «депутатська недоторканність».**

Гарантіями імунітету в ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» є:

- ▶ повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення депутату місцевої ради може бути здійснено виключно Генеральним прокурором, заступником Генерального прокурора, керівником відповідної обласної прокуратури;
- ▶ застосування запобіжного заходу щодо депутата можливе виключно судом;
- ▶ обов'язок повідомити відповідну місцеву раду про вручення підозри у вчиненні кримінального правопорушення депутату місцевої ради прокурором, а про обрання запобіжного заходу — судом, який обрав запобіжний захід стосовно депутата місцевої ради.

¹⁴ Постанова ЦВК № 61 від 24 лютого 2022 року

¹⁵ Постанова ЦВК № 83 від 22 грудня 2023 року

А от прикладом депутатського індемнітету є норма ч. 4 ст. 30 Закону щодо звільнення депутата від відповідальності за виступи на засіданнях відповідної місцевої ради та її органів під час виконання своїх повноважень, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» у початковій редакції¹⁶ передбачав недоторканність депутата місцевої ради. Зокрема, стаття 29 встановлювала, що депутата місцевої ради народних депутатів не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності, заарештовано або піддано заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку, без попереднього розгляду питання радою відповідно до ЗУ «Про порядок одержання згоди ради народних депутатів на притягнення депутата до відповідальності». Це положення було вилучене у 1998 році¹⁷. Протягом семи місяців (із 7 жовтня 2005 року¹⁸ до 12 квітня 2006 року¹⁹ включно) існувала інша норма щодо обов'язкового попереднього розгляду місцевою радою питання про притягнення до кримінальної відповідальності, арешт чи застосування заходів адміністративного стягнення стосовно депутата місцевої ради. З того часу 16% пропозицій внесення змін до Закону стосувалися саме питань депутатської недоторканності для депутатів місцевих рад. Вочевидь питання є дискусійним і наразі.

Баланс обмежень та гарантій для депутатів місцевих рад

Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» прямо встановлює **заборону депутату місцевої ради мати інший представницький мандат**. Водночас ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» забороняє **мати представницький мандат (зокрема бути депутатом місцевої ради)** голові районної, обласної ради та сільському, селищному, міському голові. Важливо зазначити, що **заборона суміщення** мандата депутата місцевої ради стосується лише поєднання його з іншим представницьким мандатом, а несумісність із посадами в інших органах влади обумовлена лише для осіб, які працюють на постійній основі в місцевих радах. Ці обмеження знайшли своє відображення в ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» та «Про запобігання корупції». У разі наявності таких підстав, що несумісні з виконанням депутатських повноважень, депутат місцевої ради припиняє свою діяльність.

Однак питання суміщення та сумісництва депутатів місцевих рад із військовою службою в умовах режиму воєнного стану має свої особливості. З цього питання НАЗК надало роз'яснення²⁰, у якому зробило узагальнений висновок, що проходження особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, військової служби не є порушенням обмеження сумісництва, оскільки можливість законного

¹⁶ Закон України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів» № 3949-XII від 4 лютого 1994 року

¹⁷ Закон України «Про внесення змін до Закону України «про Статус депутатів місцевих Рад народних депутатів» № 11/98-ВР від 13 січня 1998 року

¹⁸ Закон України «Про внесення змін до закону України «Про статус депутатів місцевих рад» № 2854-IV від 8 вересня 2005 року

¹⁹ Закон України «Про внесення змін до закону України «Про статус депутатів місцевих рад» № 3590-IV від 4 квітня 2006 року

²⁰ <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/za-vamy-pravda-ta-nasha-peremoga-posadovtsi-yaki-vstupily-do-lav-zsu-teroborony-ta-dobrovolchyh-formuvan-ne-porushuyut-vymogy-shhodo-sumisnytstva-ta-sumishheniya/>

зайняття такою оплачуваною діяльністю передбачена законом як виняток²¹. Також у серпні 2022 року набули чинності зміни до ЗУ «Про запобігання корупції», які встановили, що на період дії воєнного стану обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності не поширюється на державних службовців (крім державних службовців категорії «А»), посадових осіб місцевого самоврядування (крім посадових осіб першої-третьої категорій), якщо такі особи перебувають у відпустці без збереження заробітної плати або в разі простою; за умови, що трудові договори, договори про надання послуг або правочини у сфері підприємницької діяльності укладаються із суб'єктами господарювання, щодо яких такі державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування протягом останнього року не здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо їхньої діяльності.

1.6. Депутатська етика

Проблема дотримання етичних стандартів народними обранцями завжди на часі, а питання депутатської етики залишається дискусійними в частині їх правового регулювання.

Так, у статті 8 ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» **визначені деякі правила поведінки**, яких має дотримуватися депутат місцевої ради (наприклад, керуватися загальнодержавними інтересами та інтересами територіальної громади чи виборців свого виборчого округу; не використовувати депутатський мандат в особистих інтересах чи в корисливих цілях; керуватися загальновизнаними принципами порядності, честі й гідності; не розголошувати відомостей, що становлять державну таємницю тощо). Регламентом ради чи статутом територіальної громади можуть бути встановлені також інші правила депутатської етики та заходи впливу щодо тих депутатів місцевих рад, які порушують ці правила. **З огляду на це постає питання дотримання балансу між встановленням правил депутатської етики та принципу невтручання і неперешкоджання депутатській діяльності.**

Закон не встановлює санкцій за порушення депутатської етики та не передбачає механізму розслідувань порушень, розгляду скарг на неетичну поведінку депутата тощо. Центром експертизи доброго врядування Ради Європи²² у 2023 році було вказано на недоліки поточного регулювання політики у сфері публічної етики на місцевому рівні, наприклад, відсутність роз'яснень і прикладів втілення на практиці принципів етичної поведінки, залежність притягнення до дисциплінарної відповідальності депутата місцевої ради від його відносин із місцевою радою.

Водночас у 2018 році Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи ухвалив Європейський кодекс поведінки для всіх осіб, які залучені до місцевого та регіонального врядування²³. Він встановлює мінімальні стандарти поведінки та надає всім залученим до місцевого й регіонального врядування інструкції щодо їхньої поведінки під час виконання публічних обов'язків, інформування широкої громадськості тощо. **Пропозиції цього кодексу можуть бути враховані місцевими радами під час розроблення власних кодексів поведінки.**

²¹ <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/03/Rozyasnennya-6.pdf>

²² <https://rm.coe.int/pad-public-ethics-at-local-level-in-ukraine-ceggpad-%D0%B02023-13-ukr/1680ae3801>

²³ <https://rm.coe.int/168071b2e5>

Запобігання корупції

На депутатів місцевих рад поширюється дія ЗУ «Про запобігання корупції», за винятком норм щодо запобігання конфлікту інтересів у зв'язку з наявністю в особи підприємств чи корпоративних прав (яка поширюється лише на депутатів місцевих рад, що здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі). Депутат місцевої ради подає декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, однак щодо нього не проводиться спеціальна перевірка осіб, які претендують на зайняття посад, що передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, а також посад із підвищеним корупційним ризиком.

Окрім того, депутати місцевих рад не належать до національних публічних діячів відповідно до ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Однак щодо депутатів місцевої ради є певні обмеження, пов'язані з потенційним або реальним конфліктом інтересів. Відтак депутат місцевої ради публічно повідомляє про конфлікт інтересів, який виник під час участі в засіданні ради, іншого колегіального органу (комісії, комітету, колегії тощо), відповідному колегіальному органу та не бере участі в розгляді, підготовці та прийнятті рішень відповідним колегіальним органом. Згідно із судовою практикою, попри вплив голосування депутата на місцевою радою (іншим колегіальним органом) рішення, **порушенням є сам факт участі депутата в голосуванні за наявності конфлікту інтересів**. Не лише особа, у якої вбачається конфлікт інтересів, зобов'язана йому запобігати — такий обов'язок прямо покладено на відповідну постійну комісію місцевої ради та на кожного депутата місцевої ради, який обізнаний із наявністю конфлікту інтересів у іншого депутата місцевої ради²⁴.

1.7. Діяльність у виборчому окрузі

У законодавстві визначені обов'язки депутата місцевої ради **«у виборчому окрузі»** (ст. 10 ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад»), де вказано про особливості комунікації з виборцями. **Однак положення про територію повноважень депутата місцевої ради потребує уточнення**, адже відповідно до Виборчого кодексу (ст. 192) вибори депутатів сільської, селищної, міської ради (територіальних громад із кількістю виборців до 10 тисяч) проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в багатомандатних виборчих округах, на які поділяється територія відповідної територіальної громади. А вибори депутатів міських, сільських, селищних рад (територіальних громад із кількістю виборців 10 тисяч і більше) проводяться за системою пропорційного представництва за відкритими виборчими списками в територіальних виборчих округах, на які поділяється єдиний багатомандатний виборчий округ, що збігається з територією Автономної Республіки Крим, області, району, міста, району в місті, села, селища згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської, сільської, селищної територіальної громади. Отже, **депутати-мажоритарники та депутати-списочники перебувають в нерівних умовах із погляду визначення території округу як обраного представника**.

²⁴ <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/683781/>

Закон встановлює зобов'язання підтримувати зв'язок із виборцями та *«місцевою організацією політичної партії»*. Проте, по-перше, не враховано, що є депутати місцевих рад, обрані шляхом самовисування. А по-друге, вочевидь депутати від заборонених політичних партій не повинні мати зобов'язання підтримувати зв'язок із такими партіями.

Окрім цього, у цій статті термін *«громадські організації»* не є коректним, оскільки доцільно вживати термін «громадські об'єднання» (відповідно до термінології ЗУ «Про громадські об'єднання»). Перелік об'єднань у статті не є вичерпним, наприклад, не зазначено про непідприємницькі товариства; асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань; саморегулювні організації; організації, які здійснюють професійне самоврядування; непідприємницькі товариства (які не є громадськими об'єднаннями), утворені на підставі інших законів тощо.

Низка пунктів Закону потребує уточнення відповідно до умов часу, зокрема періоду воєнного стану. Пункт 2 статті 10 щодо

«не рідше одного разу на півріччя інформувати виборців про роботу місцевої ради та її органів про виконання планів і програм економічного й соціального розвитку, інших місцевих програм, місцевого бюджету, рішень ради й доручень виборців»

потребує переосмислення. Пункт 3 цієї статті доцільно також уточнити, оскільки в чинному законодавстві, крім громадських слухань, є інші форми безпосередньої демократії, і вочевидь депутат місцевої ради має право брати участь у реалізації всіх форм. Окрім того, є незрозумілим, у яких «масових заходах» має право брати участь депутат місцевої ради. Частина 2 цієї статті регламентує, що депутат місцевої ради може бути в будь-який час відкликаний за народною ініціативою у встановленому цим Законом порядку, однак ця ініціатива не є предметом саме цієї статті.

Стаття 11 Закону визначає права депутата місцевої ради у виборчому окрузі. Однак пункт 1 частини 1 цієї статті потребує уточнення щодо:

- ▶ місцевий депутат має право *«офіційно представляти виборців свого виборчого округу та інтереси територіальної громади в місцевих органах виконавчої влади...»*. Проте, по-перше, потребує уточнення поняття «офіційне представлення». По-друге, саме відповідні *ради є органами місцевого самоврядування, що представляють територіальні громади та здійснюють у їхніх інтересах функції місцевого самоврядування* (ст. 10 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні»). Тому депутат не може одноосібно виконувати функції місцевої ради як колегіального органу, бо він є членом такого колегіального органу.
- ▶ визначення *«... виборців свого виборчого округу та інтереси територіальної громади...»* є тавтологією, оскільки виборці в цьому контексті і є членами територіальної громади.

Депутат місцевої ради має право на невідкладний прийом та на одержання необхідної інформації (ст. 14 Закону). Однак потребує уточнення термін «невідкладний прийом»,

оскільки незрозумілим є те, чи це першочерговий прийом, чи прийом депутата тягне за собою припинення особою інших видів діяльності.

У ст. 15 Закону встановлено право депутата місцевої ради вимагати усунення порушення законності. Вочевидь важливим є посилення відповідальності в разі невжиття відповідних заходів посадовими особами місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та керівниками правоохоронних і контролюючих органів, до яких звернувся депутат місцевої ради, за ігнорування вимог місцевого депутата щодо усунення порушення законності.

Ст. 16 Закону встановлює зобов'язання місцевого депутата звітувати про свою роботу перед виборцями. Однак за результатами дослідження²⁵, лише 26,2% респондентів поінформували, що таке звітування є щорічним (тобто відповідно до Закону). Водночас окремі учасники опитування зазначили, що цих вимог дотримується голова, а депутати — не завжди, і звітування проводилося виключно через оприлюднення інформації на сайті громади. Складнощі у звітуванні, на думку респондентів, зумовлені режимом воєнного стану.

Вочевидь безпекові заходи в умовах режиму воєнного стану здебільшого унеможливають проведення зборів для належного звітування. З огляду на такі умови, змін потребує:

- ▶ частина 3 статті 16 щодо проведення звітування депутата місцевої ради в будь-який час, на вимогу виборців за місцем проживання, трудової діяльності або навчання, на вимогу органів самоорганізації населення, **що є наразі нереалістичним для виконання. Окрім цього, доцільно термін «виборці» замінити на «члени територіальної громади», адже статус виборця набувається особою саме у виборчому процесі.**
- ▶ частина 5 цієї статті передбачає зобов'язання **«сприяти депутатам місцевих рад в організації їхніх звітів (зустрічей) перед (з) виборцями»** не лише органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами (що є логічним), а й місцевими органами виконавчої влади, керівниками підприємств, установ і організацій державної, комунальної форм власності. **Однак дискусійним є таке зобов'язання щодо державних органів.**

Законом встановлено норму щодо доручення виборців депутату місцевої ради (ст. 17 Закону). По-перше, доручення виборців є ознакою імперативного мандата, отже, доречним є відмова від такої форми роботи. По-друге, доручення виборців є непопулярною та архаїчною формою. По-третє, вони в основному реалізовані через програми соціально-економічного розвитку під час розгляду бюджету територіальної громади на наступний рік тощо. Однак вочевидь ця форма співпраці депутатів із виборцями не є достатньо реалізованою.

Частина 2 цієї статті регламентує, що доручення виборців не повинні суперечити законодавству України, але наразі відсутній механізм перевірки змісту доручень виборців на відповідність законодавству.

²⁵ <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/43740.pdf>

Частина 3 цієї статті встановлює умови для надання таких доручень: **«має бути підтримане більшістю учасників зборів»**. Але незрозуміло, про які саме збори йдеться: **«збори за місцем проживання», «збори виборців»** тощо.

Для функціонування органів місцевого самоврядування та з врахуванням викликів воєнного стану важливу роль відіграє інститут старост. Чинний Закон **не обумовлює взаємодію місцевих депутатів зі старостами, а це необхідно як для задоволення інтересів громад, так і сталої роботи органів місцевого самоврядування.**

1.8. Діяльність у раді

Депутати місцевої ради беруть участь у засіданнях місцевої ради, входять до складу однієї із комісій (які утворюються радою), вносять депутатські запити, можуть об'єднуватися в депутатські групи тощо та загалом розв'язують питання місцевого значення.

У ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» йдеться про діяльність депутатів у місцевій раді, проте окремі положення Закону потребують переосмислення.

Стаття 20 Закону передбачає, що депутат місцевої ради, крім секретаря ради, голови районної в місті, районної, обласної ради та їхніх заступників, повинен входити до складу однієї з постійних комісій, що утворюються радою. **Тобто вимога входження до складу однієї з постійних комісій є зобов'язальною, що є дискусійним.** Зобов'язання для депутата бути присутнім на пленарних засіданнях ради, засіданнях постійної комісії та інших органів ради, до складу яких він входить, потребує адаптації до умов режиму воєнного стану. **А відтак положення Закону щодо можливості надання пропозиції про відкликання депутата в разі пропуску депутатом пленарних засідань (ч. 5 ст. 20) потребує додаткового обговорення.**

Стаття 21 Закону дає визначення дієвим інструментам у роботі депутата місцевої ради — депутатському запиту та депутатському запитанню. **Було б доцільним надати понятійно-категоріальний апарат у вступній частині до Закону.**

У статті 22 Закону регламентовано порядок розгляду депутатського запиту, однак не встановлено санкції за порушення цього порядку та за ігнорування відповідачами такого запиту.

Вочевидь контрольна функція депутата місцевої ради є важливою, вона може реалізуватися відповідно до статті 24 Закону. **Однак право на перевірки має бути уточнено та удосконалено з метою запобігання зловживань із боку місцевого депутата на такі перевірки.** Право **«порушувати питання про перевірку діяльності»** має бути замінено на **«право контролю за виконанням рішень ради»**, а термін **«депутатські перевірки»** не є коректним. Контрольна функція має належати колегіальному органу, а не окремому його представнику через такі **«депутатські перевірки»**.

У статті 25 Закону, де зазначено, що для **«спільної роботи по здійсненню депутатських повноважень у виборчих округах депутати місцевих рад можуть на основі їх взаємної згоди об'єднуватися в депутатські групи»**, доцільно вилучити словосполучення **«у виборчих округах»**, оскільки робота депутата місцевої ради не обмежується виборчим округом. Він представляє інтереси територіальної громади, до того ж і в самому представницькому органі.

Стаття 27 Закону регламентує діяльність депутатських фракцій. Однак право виходу місцевого депутата із фракції не обумовлено (як і з групи). Також не обумовлено, що місцевий депутат може не входити до жодної зареєстрованої депутатської фракції чи депутатської групи. Ця норма може вважатись ознакою імперативного мандата, що суперечить європейським демократичним принципам.

У цій статті не визначено права депутата як члена депутатської фракції (як і групи), наприклад, за аналогією з правами народного депутата:

- 1) обирати та бути обраним до керівних органів депутатської фракції;
- 2) брати участь у затвердженні Положення про депутатську фракцію;
- 3) пропонувати питання для розгляду депутатською фракцією;
- 4) вносити пропозиції до питань, які розглядаються на засіданні депутатської фракції, виступати з обґрунтуванням своїх пропозицій;
- 5) брати участь в обговоренні будь-якого питання, яке розглядається на засіданні депутатської фракції.

Окрім того, у частині 1 цієї статті зазначено, що *«депутатські фракції місцевих рад формуються на партійній основі депутатами місцевих рад (крім депутатів сільських, селищних рад)»*. А далі в частині 2 визначено, що *«депутати сільських та селищних рад на основі єдності поглядів або партійного членства можуть об'єднуватися в депутатські фракції місцевих рад. До складу депутатських фракцій можуть входити також позапартійні депутати сільської та селищної ради, які підтримують політичну спрямованість фракцій»*. Такі положення є архаїчними після реформи адміністративно-територіального устрою 2020 року, а наявність таких приписів є дискримінацією. Міські, сільські, селищні ради, як і депутати таких рад, є рівними у своїх правах.

Стаття 29¹ Закону врегульовує питання щодо помічників-консультантів депутата місцевої ради. До вимог для відбору помічників-консультантів (частина 4 цієї статті) доцільно додати такі вимоги, як-от *«який вільно володіє державною мовою»* та *«який досяг 18 років»*. До прав помічника-консультанта депутата місцевої ради (частина 5 цієї статті) доцільно додати право *«на ознайомлення з актами, прийнятими відповідною місцевою радою, крім прийнятих на її закритих засіданнях, а також інформаційними й довідковими матеріалами, що офіційно поширюються відповідним органом місцевого самоврядування»*.

1.9. Реалізація повноважень в умовах воєнного стану

З початком повномасштабної російської агресії спостерігаються відчутні зміни в роботі місцевих рад, а відтак — неповноцінне функціонування низки представницьких органів у громадах. Це зумовлено окупацією, міграційними процесами та навіть вбивствами представників місцевого самоврядування.

Вочевидь тенденція зменшення кількісного складу депутатів в умовах режиму воєнного стану є прогнозованою. Особливої уваги потребують територіальні громади, де місцеві ради обрано за мажоритарною системою відносної більшості. За даними обласних військових адміністрацій, станом на 15 вересня 2023 року 15% депутатів районних рад не здійснювали повноваження з різних підстав, 12% депутатів сільських, селищних, міських

рад не здійснювали свої повноваження. Серед обласних рад таких депутатів 4%. З огляду на це актуальним є забезпечення повноважності пленарних засідань місцевих рад.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» запроваджує спеціальний інститут — військову адміністрацію, що є **тимчасовим нездійсненням повноважень органів місцевого самоврядування** (зокрема рад) з можливим **поновленням їхньої діяльності**. Це означає продовження існування місцевої ради, однак із тимчасовим нездійсненням виконання повноважень радою загалом та депутатами ради зокрема. Разом із цим, у законодавстві щодо роботи депутатів місцевих рад у таких умовах є низка прогалин:

- ▶ законодавчо не визначено статус депутатів місцевої ради в умовах передання повноважень органів місцевого самоврядування відповідній військовій адміністрації та тимчасового нездійснення повноважень місцевої ради;
- ▶ незрозумілим є те, чи в такому разі разом із нездійсненням повноважень депутатів у раді припиняється здійснення й інших повноважень депутата, визначених ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад», зокрема контрольних (наприклад, права на депутатський запит);
- ▶ не визначено, чи зберігається за такою особою статус депутата відповідної ради.

Окремою проблемою є встановлення порядку і строків дострокового припинення повноважень депутата в разі виникнення підстав, визначених статтею 5 ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад». Під час дії воєнного стану можуть виникати підстави для дострокового припинення повноважень місцевої ради загалом чи окремих депутатів ради, а також голови територіальної громади (див. Додаток 5). Щодо місцевої ради та голови громади відповідні підстави визначені статтями 78, 79 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні», щодо окремих депутатів — статтею 5 ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» (ці положення залишаються чинними й під час воєнного стану). Водночас відповідно до Виборчого кодексу України (ч. 3 ст. 194) у разі наявності підстав для дострокового припинення повноважень місцевої ради, голови в мирний час ВРУ призначає відповідні позачергові вибори протягом дев'яноста днів із дня дострокового припинення їхніх повноважень. Хоча ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» не містить прямої заборони **призначення** місцевих виборів, однак, оскільки **проведення** виборів (початок виборчого процесу) є безпосереднім наслідком їх призначення, заборону проведення виборів слід розуміти також як **заборону їх призначення** під час дії правового режиму воєнного стану. Тому припинення повноважень місцевої ради чи голови з підстав, передбачених законом, зокрема невиконання ними своїх повноважень, є підставою для утворення відповідної військової адміністрації (ЗУ «Про правовий режим воєнного стану»).

Питання виконання повноважень в умовах режиму воєнного стану є **серйозним викликом, насамперед у контексті мобілізації**. Відповідно до ЗУ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (ст. 23) не підлягають призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язані, серед іншого: **«заброньовані на період мобілізації та на воєнний час за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, а також за підприємствами, установами й організаціями в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, та народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим...»**. Отже, у цьому переліку відсутні депутати сільських, селищних, міських рад та сільські, селищні, міські голови. Окрім того, відсутнє положення, що такі особи в зазначений період можуть бути призвані на військову службу за їхньою згодою.

Частина 2 статті 33 ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» допускає можливість мобілізації місцевих депутатів, водночас статтею 5 цього Закону не передбачено дострокового припинення повноважень депутатів місцевих рад із підстави їх мобілізації.

Отже, депутат місцевої ради, якщо він мобілізований, має виконувати покладені на нього законом повноваження, проте, у який спосіб, Закон не встановлює. Відтак реалізація депутатських повноважень, вочевидь не є повною. Зокрема, є ризики щодо повноважності засідань місцевих рад у разі високих показників мобілізації. У цьому випадку чинне законодавство не встановлює механізмів забезпечення діяльності представницьких органів у разі зменшення кількісного складу ради в умовах дії воєнного стану.

У період воєнного стану відчутними є наслідки заборони політичних партій для статусу депутатів місцевих рад. У 2022–2024 роках в Україні заборонено в судовому порядку 19 проросійських політичних партій: деякі з них брали участь у місцевих виборах 2020 року. Чинне законодавство України не передбачає автоматичної втрати мандатів депутатами, обраними за списками таких партій, і не містить обмежень повноважень депутатів місцевих рад у такій ситуації. Але є обмеження балотуватися, передбачене у зв'язку з ухваленням ЗУ «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Водночас у ВРУ немає компетенції щодо дострокового припинення повноважень місцевих рад чи сільських, селищних, міських голів. Підстави й порядок припинення повноважень у відповідних випадках визначені статтями 78 та 79 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні».

Ще у 2022 році за підрахунками громадської організації «Рух ЧЕСНО», 3,7 тисячі (14,4%) депутатів місцевих рад висунуті від 6 партій, що наразі є забороненими. Згідно з їхнім аналізом, у разі відкликання представників заборонених або ліквідованих партій правомочність втратить 91 місцева рада (11,5% рад із кількістю виборців понад 10 тисяч)²⁶.

Одне із рішень для подолання наслідків запропоновано законопроектом №7476²⁷, метою якого є визначення правових наслідків ухвалення судом рішення про заборону політичної партії для статусу депутатів місцевих рад. Цим законопроектом пропонуються концептуальні зміни до ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» із метою встановлення додаткових підстав дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради без прийняття рішення відповідної ради: **«набрання законної сили рішенням суду про заборону діяльності політичної партії, від місцевої організації якої висувалася та була обрана відповідна особа депутатом місцевої ради, а також входження депутата місцевої ради до депутатської фракції місцевої організації політичної партії, діяльність якої заборонена за рішенням суду, що набрало законної сили»** (новий пункт 7² частини 1 статті 5 Закону).

Заборона діяльності політичних партій настає виключно з моменту набрання законної сили рішенням суду. Конституційний Суд України неодноразово у своїх рішеннях (рішення КСУ від 13.05.1997 №1-зп/1997, від 9.02.1999 №1-рп/1999, від 05.04.2001 №3-рп/2001, від 2.07.2002 №13-рп/2002, від 26.01.2011 №1-рп/2011, від 28.01.2016 №955–VIII зі змінами від 12.07.2019 №5-р(І)/2019) наголошував, що в КУ закріплено принцип незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів. Окрім того, не всі депутати є членами партій: виборча система надає можливість висування політичними партіями безпартійних, а із часу кандидування та обрання депутати теоретично могли змінити політичні погляди. Також

²⁶ <https://www.chesno.org/post/5155/>

²⁷ <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39839>

варто врахувати приписи частини 3 статті 7 Європейської хартії місцевого самоврядування, яка визначає, що **«будь-які функції та діяльність, несумісні з мандатом місцевого обраного представника, визначаються законом або основоположними правовими принципами»²⁸**, що впливає з принципу вільного мандата для депутатів місцевих рад.

1.10. Архаїзми закону

- ▶ **Термін «громади села, селища, міста чи їх громад».** Вбачається некоректним вживання в Законі терміну *«громади села, селища, міста чи їх громад»*: з огляду на реформу місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою базовим рівнем місцевого самоврядування є саме територіальна громада, яка може мати на території юрисдикції кілька населених пунктів різної категорії. Отже, депутат місцевої ради не може представляти інтереси лише одного населеного пункту територіальної громади (за винятком громад, що складаються з одного міста).
- ▶ **Термін «закон про місцеві вибори».** Архаїчне посилання в частині 1 статті 2 та частині 7 статті 5 Закону на *«закон про місцеві вибори»*, відповідно до якого обирається депутат місцевої ради, доцільно замінити на посилання на чинний Виборчий кодекс України.
- ▶ **Терміни «міста обласного значення» та «міста районного значення».** ЗУ «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України»²⁹ скасовано категорії населених пунктів «міста обласного значення» та «міста районного значення». Водночас, унормовуючи окремі питання адміністративно-територіального устрою, у частині 2 статті 1 цього Закону встановлено категорії населених пунктів: «міста, селища, села» без означення міст щодо обласного чи районного значення.

²⁸ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

²⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3285-20#Text>

Функціонування місцевих рад у сучасних умовах

2.1. Статус депутатів місцевих рад: реалії

Дострокове припинення повноважень депутата місцевої ради

78% респондентів зазначили, що у їхніх громадах є факти дострокового припинення повноважень депутатів місцевих рад, які були обрані на місцевих виборах 2020 року.

Повноваження депутата місцевої ради можуть припинятися достроково за рішенням відповідної ради або без рішення ради за відповідних підстав. Респонденти найчастіше вказували на дострокове припинення повноважень саме за рішенням відповідної місцевої ради — у 71% випадків, відповідно без прийняття такого рішення — у 29% випадків. Саме особисту заяву депутата місцевої ради учасники опитування визначали як найпоширенішу підставу дострокового припинення повноважень — таку відповідь дали 55% опитаних.

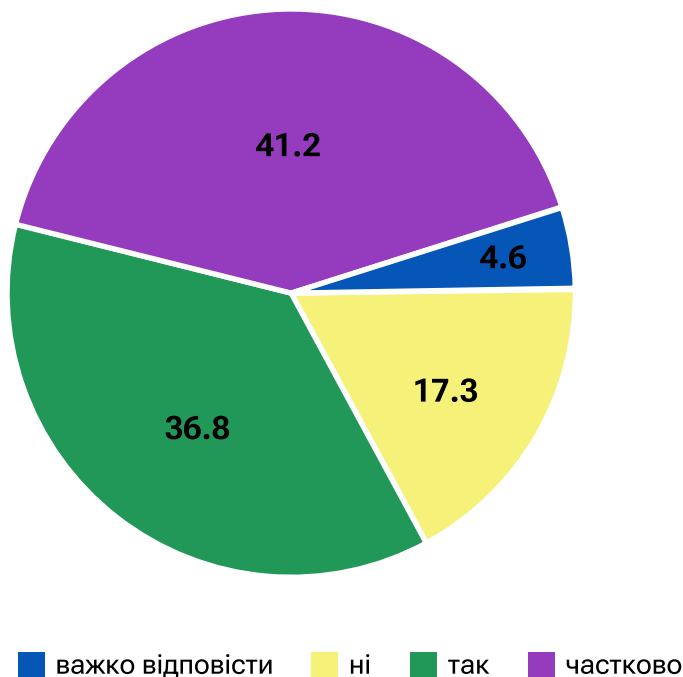
У контексті цього варто зазначити, що деякі респонденти висловили пропозицію припинити достроково повноваження за особистою заявою депутата без відповідного рішення місцевої ради.

Підстави дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради (%)

Комунікація депутатів місцевих рад із територіальною громадою

На запитання, чи задоволені учасники опитування комунікацією депутатів місцевої ради із жителями їхньої територіальної громади, відповіді були такі: задоволені або частково задоволені — 78% опитаних, не задоволені — 17%, ще майже 5% вагалися з відповіддю.

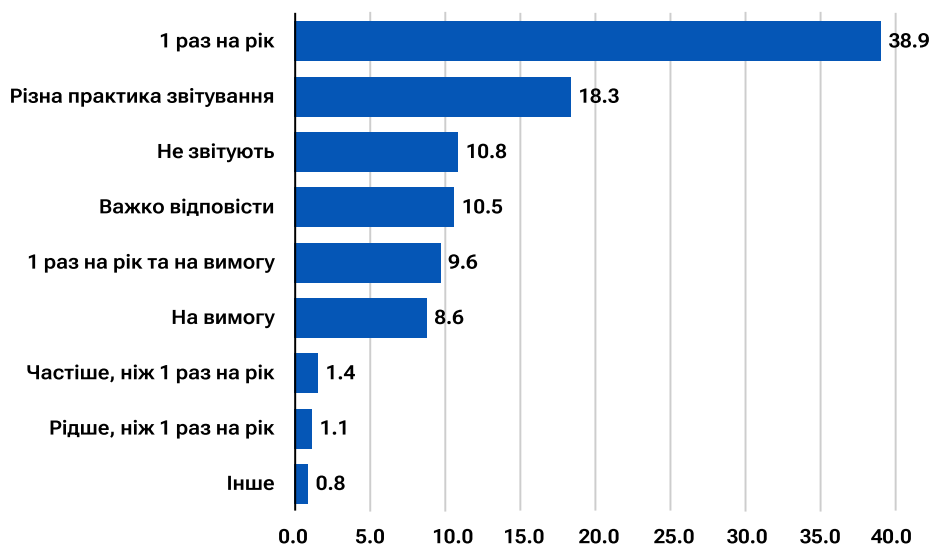
57% респондентів зазначили, що інформація про час прийому депутатів місцевої ради є у відкритому доступі, однак 25% опитаних вказали на зворотнє, ще 18% респондентів не змогли відповісти на це запитання.

Звітування депутатів місцевих рад

На запитання про періодичність звітування майже 39% респондентів відповіли, що депутати місцевих рад надають звіт один раз на рік. Майже 11% респондентів зазначили, що депутати місцевих рад у їхніх громадах не звітують взагалі.

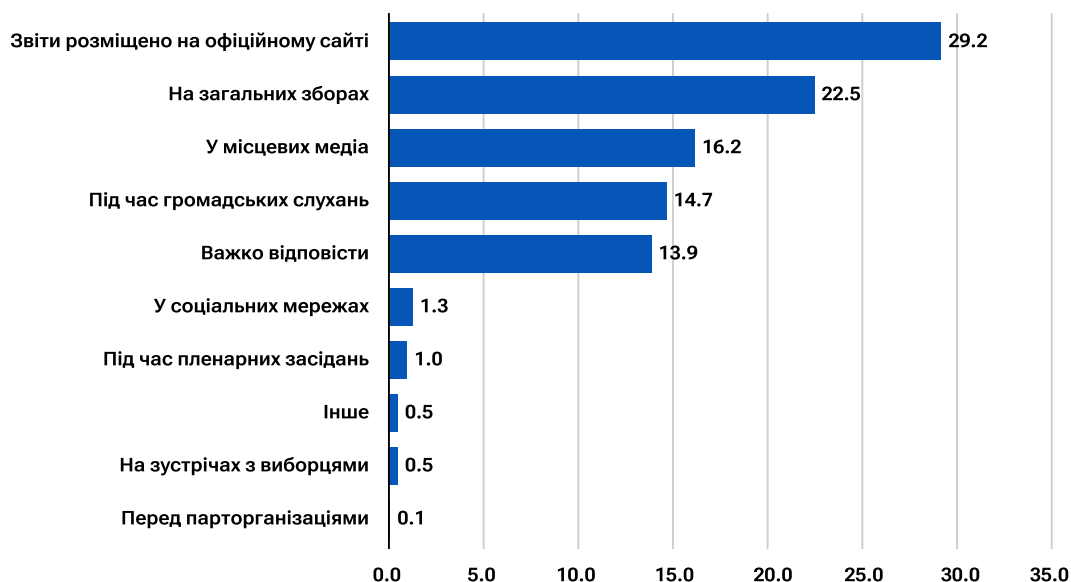
Варто зазначити, що учасники надали певні пропозиції щодо цього. Наприклад, було запропоновано встановити відповідальність за ненадання звіту, здійснювати інформування щодо депутатської діяльності двічі на рік, залучати громадські організації та ініціативні групи до процесу моніторингу та оцінки роботи депутатів місцевих рад тощо.

Як часто депутати Вашої місцевої ради звітують про свою роботу? (%)

Щодо способів звітування депутатів місцевих рад учасники опитування найчастіше обирали розміщення звітів на офіційних сайтах місцевих рад — 29%, на загальних зборах — 22%, у місцевих медіа — 16% або звітування під час громадських слухань — 15%. Окремі респонденти зазначали, що звітування відбувається під час прийому громадян, у соціальних мережах, перед партійними організаціями, під час пленарних засідань місцевої ради тощо.

У якій спосіб відбувається звітування депутата місцевої ради у Вашій територіальній громаді (право вибору кількох відповідей)? (%)

Позитивним є те, що переважно (63%) респонденти зауважили, що особисто знайомилися зі звітами депутатів.

Респондентам також було запропоновано визначити, які відомості містять звіти депутатів місцевих рад. Найчастіше було згадано про роботу депутата у виборчому окрузі (у 24% випадках) та його діяльність у місцевій раді та її органах (21%), найменше — про хід виконання рішень ради (9%).

Які відомості містять такі звіти депутатів місцевих рад? (%)

Здебільшого респонденти (54%) не брали участь у наданні доручень виборців депутату місцевої ради. 32,9% респондентів зазначили, що такі доручення виборців виконано.

Вплив правового режиму воєнного стану

47% респондентів зазначили, що правовий режим воєнного стану вплинув на діяльність місцевої ради у їхній територіальній громаді, 27,5% вказали, що не вплинув, а ще 25,5% не змогли надати остаточну відповідь.

Серед основних змін у роботі місцевої ради респонденти виокремили:

- ▶ 22% учасників опитування зазначили, що у зв'язку з повномасштабним вторгненням відбулася зміна напрямів роботи місцевої ради;
- ▶ у 21% опитаних постала проблема кворуму та організації пленарних засідань;
- ▶ ще 11% респондентів повідомили про проблеми з наповненням місцевих бюджетів;
- ▶ 10% відповідей стосувались окупації територіальної громади.

Вплив режиму воєнного стану на діяльність місцевої ради (%)

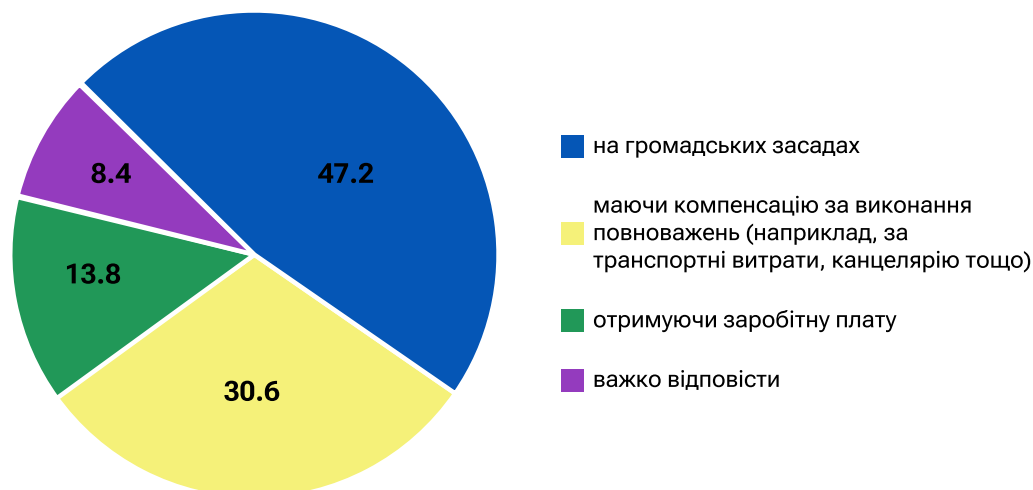
32% учасників опитування зазначили, що серед депутатів місцевої ради їхньої територіальної громади є такі, що після 24 лютого 2022 року знаходяться за межами України постійно. На противагу цьому, 46% вказали, що таких депутатів немає, ще 22% не змогли відповісти на запитання. Натомість є багато випадків, коли депутати місцевої ради в значній кількості перебувають за межами України, що може гіпотетично становити загрозу кворуму пленарних засідань. Окрім того, респонденти зазначили, що частина депутатів місцевих рад залишилася на тимчасово окупованих територіях: їхня доля невідома, або є інформація про співробітництво з окупаційним режимом.

2.2. Статус депутатів місцевих рад: бачення респондентів

Вплив правового режиму воєнного стану

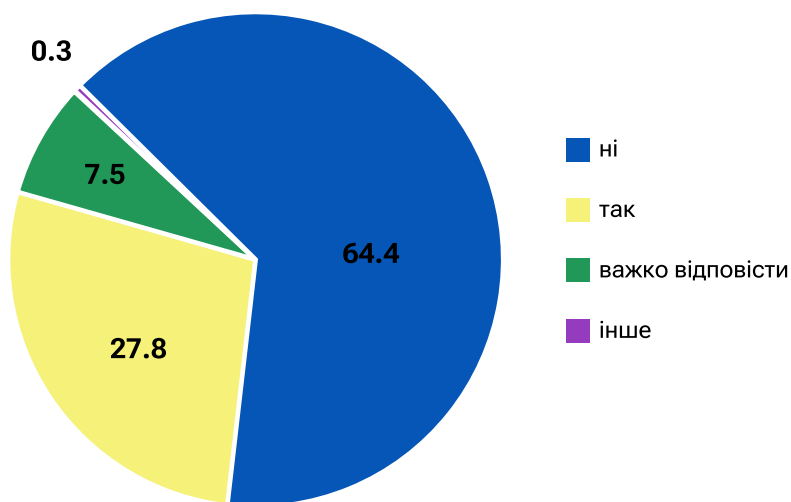
Респонденти вважають, що депутат місцевої ради має здійснювати повноваження на громадських засадах (якщо він не є посадовою особою місцевого самоврядування), зокрема 47% респондентів. 31% вважає, що депутат місцевої ради має отримувати компенсацію за виконання повноважень (наприклад, за транспортні витрати, канцелярію тощо). Ще 14% висловили думку, що депутати місцевих рад мають отримувати саме заробітну плату.

На яких засадах депутат місцевої ради повинен здійснювати свої повноваження (якщо він не є посадовою особою місцевого самоврядування)? (%)

Щодо запитання про обмеження можливості обиратися депутатом місцевої ради декілька разів поспіль, то 64% учасників вважають, що встановлювати таку заборону недоцільно, водночас за ведення такого обмеження виступило 28% опитаних. Окремі респонденти зауважили, що це може залежати від результатів діяльності депутата чи навіть виборчої системи.

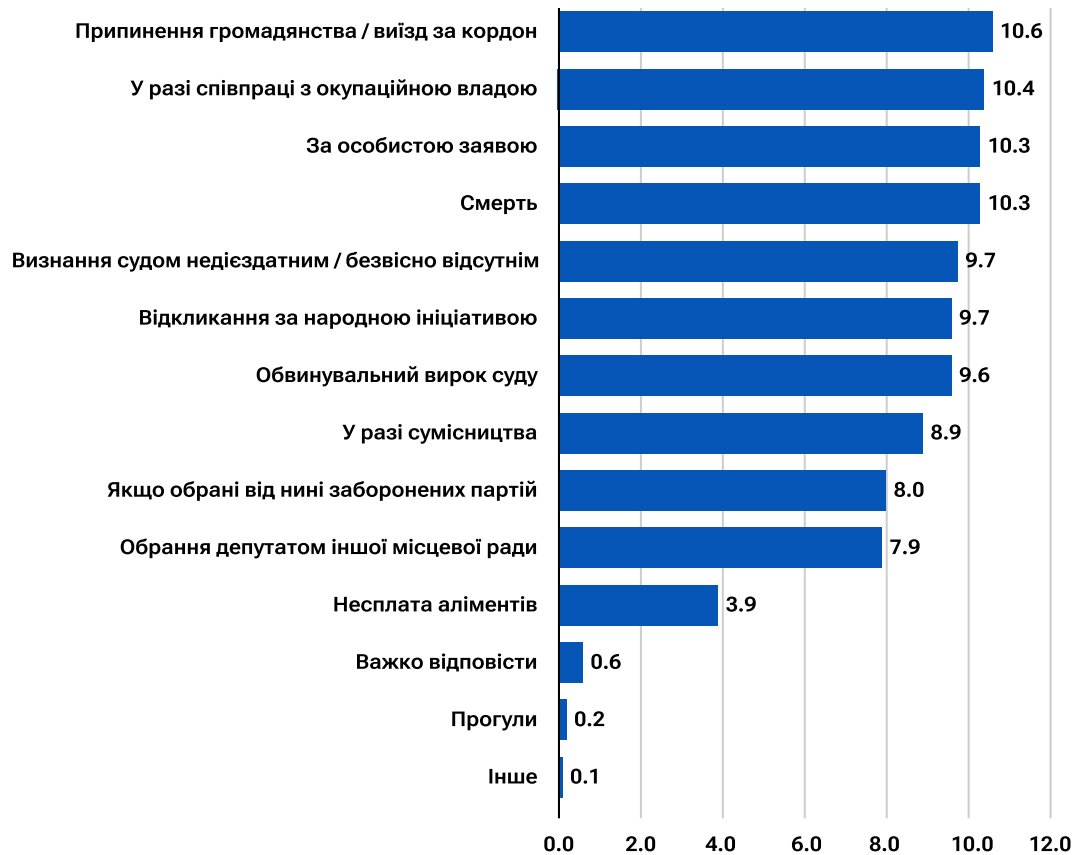
Чи доцільно обмежувати право обиратись депутатом місцевої ради більше ніж на два строки підряд? (%)

Дострокове припинення повноважень

Респондентам було запропоновано визначити, що має бути підставою для дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради. Найчастіше учасники обирали такі підстави, як-от: припинення громадянства/виїзд за кордон — 11% відповідей; співпраця з окупаційною владою — 10% від усіх відповідей. Також у 10% випадків учасники обирали таку підставу дострокового припинення повноважень, як-от особиста заява або смерть.

Які повинні бути підстави дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради? (%)

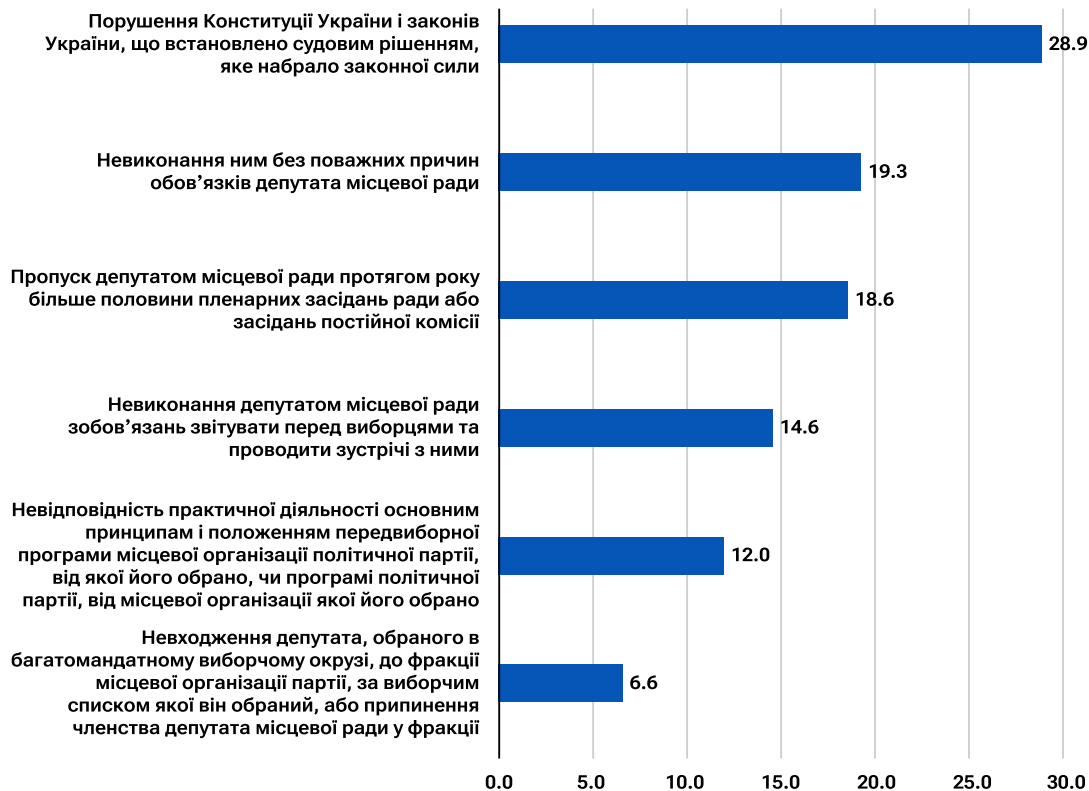
З цього приводу окремі респонденти запропонували встановити можливість дострокового припинення повноважень за належність до забороненої партії або через співпрацю з окупаційною владою, за сімейними обставинами та в разі тимчасового виїзду за кордон на лікування. Окрім цього, учасники неодноразово вказували таку підставу для дострокового припинення повноважень, як-от систематичний пропуск пленарних засідань без поважних причин, однак єдиного підходу до визначення «системності» не мали: були запропоновані як кількісні («30/50% пленарних засідань протягом року», «трьох і більше засідань»), так і часові («протягом шести місяців», «трьох засідань поспіль») показники.

Відкликання за народною ініціативою

На думку респондентів, серед підстав для відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою має бути порушення Конституції України та законів України, що встановлено судовим рішенням, яке набрало законної сили, — майже 29% від усіх згадувань. Водночас така підстава, як-от невходження депутата, обраного в багатомандатному виборчому окрузі, до фракції місцевої організації політичної партії або припинення членства депутата місцевої ради у фракції як підстава для відкликання депутата є найменш згадуваною — лише 7% від усіх відповідей.

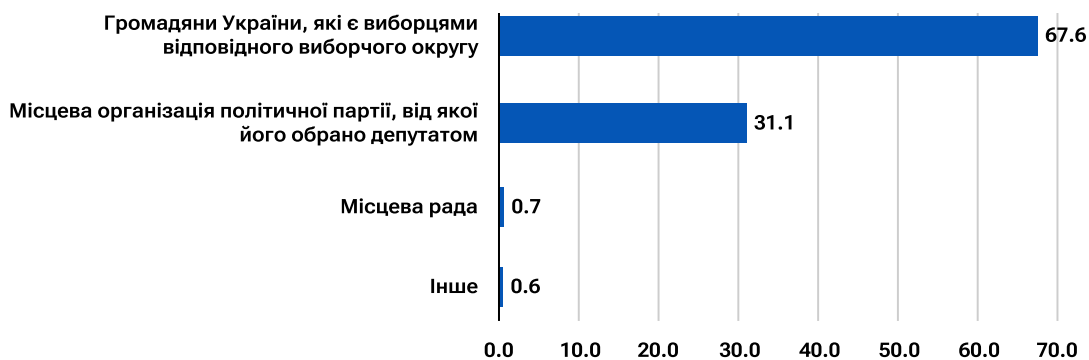
Учасниками опитування було наголошено на необхідності спростити механізм відкликання депутата місцевої ради, оскільки він містить **«громіздкі, тривалі в часі, фінансово обтяжливі для місцевих бюджетів процедури»**.

Які повинні бути підстави для відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою? (%)

На запитання про те, кому саме має належати право відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, найпоширенішою відповіддю (68% згадувань) була наявність такого права в громадян України, які є виборцями відповідного виборчого округу. Про таке право в місцевої організації політичної партії, від якої його обрано депутатом, згадано у 31% випадків. Деякі респонденти надали свої пропозиції, наприклад, щодо можливості відкликання депутата місцевою радою.

Хто повинен мати право на відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою? (%)

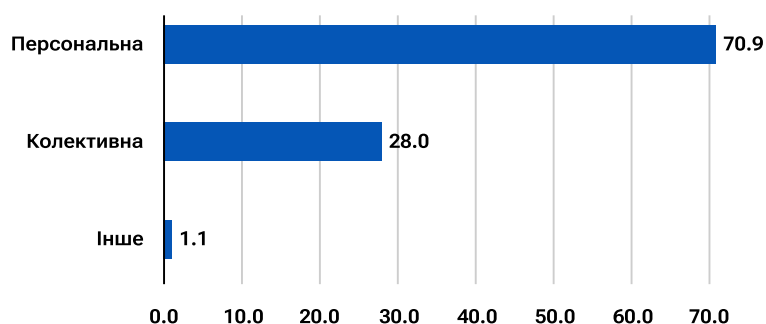

Відповідальність

На думку 71% респондентів, за прийняті місцевою радою рішення депутат місцевої ради має нести персональну відповідальність. За колективну відповідальність висловилися 28%.

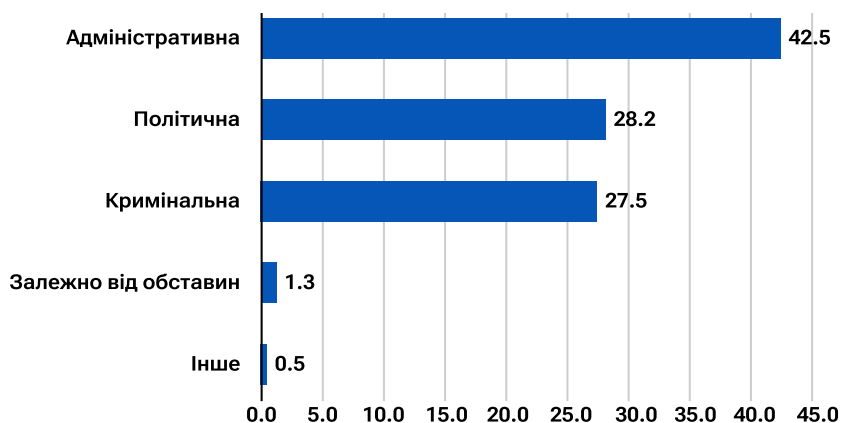
Серед інших відповідей (1%) були: «моральна», «депутат приймає рішення на свій власний розсуд», «залежно від обставин», «складне питання», «залежно від категорії прийнятих рішень», «не можна наказувати за голосування» тощо.

На Вашу думку, яка має бути відповідальність депутата місцевої ради за прийняті рішення?

Серед прихильників ідеї персональної відповідальності за ухвалення рішень найбільше респондентів вважають за доцільне запровадження адміністративної відповідальності за голосування за рішення, що суперечать Конституції, законам України (43%). Водночас політичну та кримінальну відповідальність респонденти обирали майже з однаковою частотою — 28,2% і 27,5% відповідно.

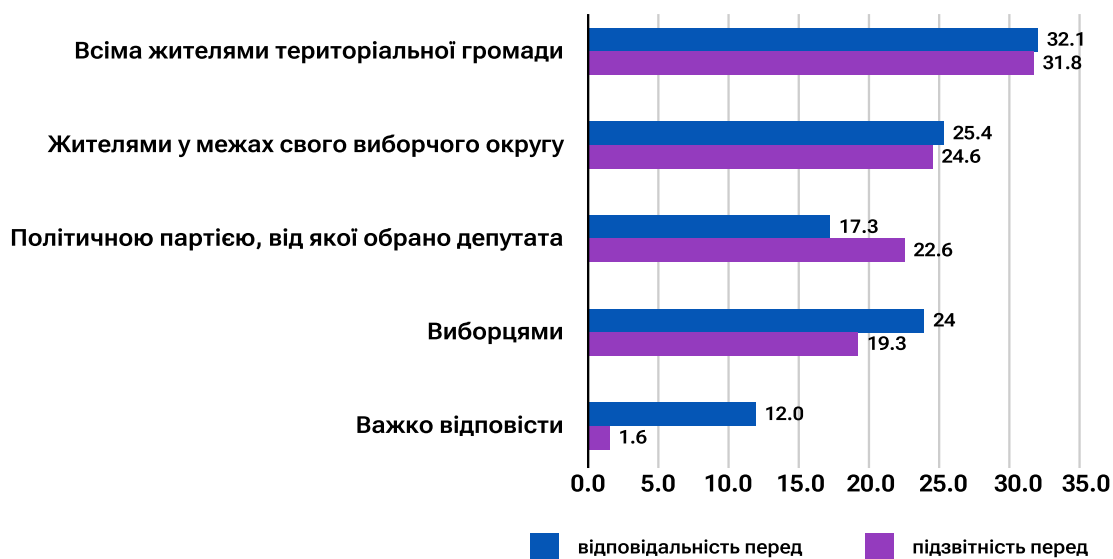
Яка може бути «персональна відповідальність» депутата місцевої ради у разі його голосування за рішення, що суперечать Конституції України, законам України? (%)

Підзвітність та відповідальність

Учасникам було запропоновано визначити, кому має бути підзвітний та перед ким відповідальний депутат місцевої ради. У 32% випадків у контексті підзвітності та відповідальності учасники згадували всіх жителів територіальних громад. Ще у 25% відповідей було вказано, що депутат має бути підзвітний та відповідальний перед жителями в межах свого виборчого округу. Окремі респонденти зазначили, що депутат місцевої ради має бути підзвітним місцевій раді, політичній партії, від якої він був обраний.

Перед ким має бути відповідальний та кому підзвітний депутат місцевої ради? (%)

Гарантії діяльності

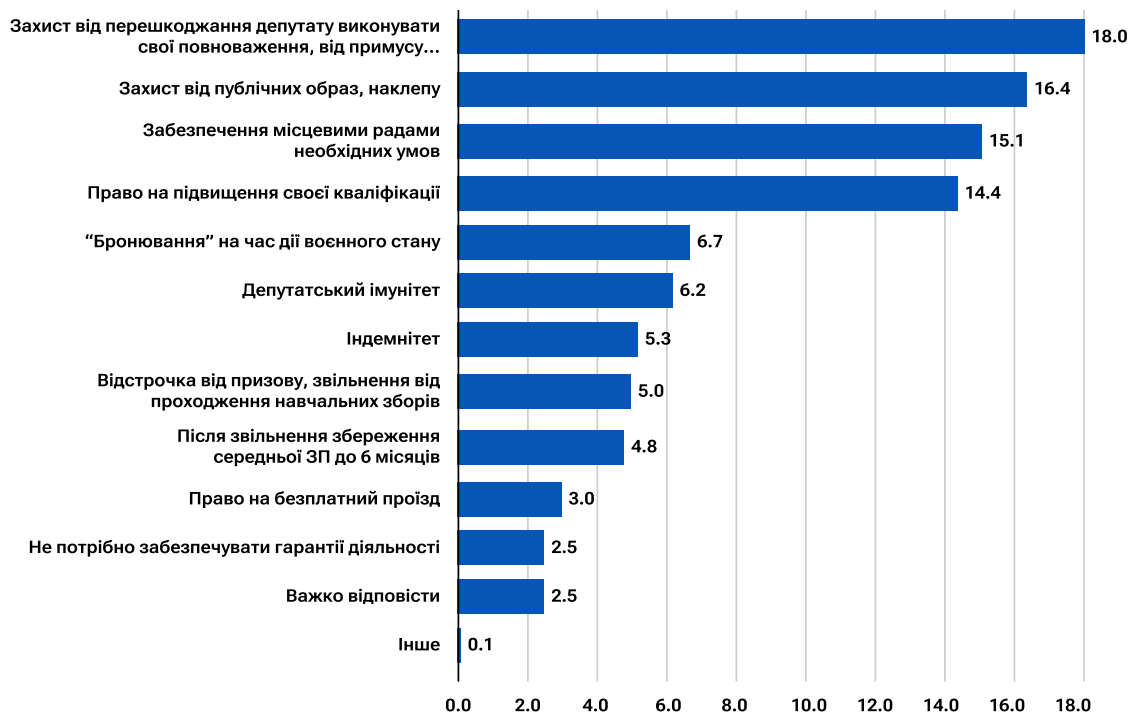
Запитання про гарантії діяльності депутата місцевої ради стало найбільш дискусійним — було надано понад 7 тисяч пропозицій. Найбільше згадувань стосувалися захисту від перешкоджання депутату виконувати свої повноваження, захисту від примусу до вчинення неправомірних дій, захисту від публічних образ, клевету та забезпечення необхідних умов для ефективного здійснення депутатами місцевих рад їхніх повноважень.

Дискусійним виявилось питання доцільності бронювання та демобілізації депутатів місцевих рад: частина респондентів підтримала можливість їх бронювання з огляду на важливість збереження кількісного складу місцевих рад та забезпечення кворуму пленарних засідань, інші — за рівність прав і обов'язків, незалежно від наявності представницького мандата.

Зрештою, у 3% відповідей зазначено, що не потрібно забезпечувати гарантії діяльності депутата місцевої ради взагалі.

Серед іншого, задля забезпечення гарантій діяльності депутатів місцевих рад респонденти пропонували посилити відповідальність за надання відповіді на запит та звернення депутата місцевої ради не по суті, зарахування до стажу роботи періоду виконання депутатських повноважень тощо.

Які, на Вашу думку, повинні бути забезпечені гарантії діяльності депутата місцевої ради? (%)

Депутатська етика

Респондентам було запропоновано дати відповідь на запитання про те, які заходи можуть забезпечити етичну поведінку депутатів. 28% відповідей стосувалися насамперед посилення відповідальності за неетичну поведінку, ще 23% — передбачали впровадження правил поведінки в нормативно-правових актах, наприклад, у кодексі етики депутатів. На додаток, учасники згадували про такі заходи відповідальності, як-от позбавлення пасивного права чи дострокове припинення повноважень.

Які заходи можуть забезпечити етичну поведінку депутатів місцевих рад? (%)

Позбавлення пасивного виборчого права

Відповідаючи на запитання про можливі підстави для позбавлення пасивного виборчого права (права бути обраним), найчастіше учасники зазначали співпрацю з окупаційною владою на тимчасово окупованій території, порушення Конституції України, інших законів України. Інші пропозиції стосувалися постійного проживання за межами України після 24 лютого 2022 року, ухилення від мобілізації, участі в діяльності заборонених партій чи дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради. Окремі респонденти зазначили, що пасивного виборчого права не повинні мати люди з подвійним громадянством.

Чи доцільно позбавляти пасивного виборчого права (права бути обраним) на місцевих виборах (право вибору кількох відповідей)?

Запобіжники колабораціонізму

Респонденти (29%) вважають, що підставою дострокового припинення повноважень має бути входження до депутатської фракції місцевої організації політичної партії, діяльність якої заборонена. Ще у 19% відповідей пропонується обмежити пасивне виборче право в разі належності до політичної партії, діяльність якої заборонена.

Які запобіжники колаборації у місцевих радах є доцільними? (%)

Одне із запитань анкети стосувалося впровадження заборони депутатам місцевих рад перетинати державний кордон України в умовах воєнного стану. 51% респондентів вважають, що такі обмеження є недоцільними, однак 46% — переконані в необхідності таких заходів. Водночас учасники надали пропозиції, які передбачали винятки із заборони, наприклад, надати право виїжджати за кордон депутатам місцевих рад або особам, які не підлягають призову.

2.3. Удосконалення законодавства щодо статусу депутатів місцевих рад: пропозиції респондентів

63,7% учасників опитування надали пропозиції змін до законодавства для удосконалення статусу депутатів місцевих рад. Ці пропозиції стосувалися різних аспектів правового статусу депутата місцевої ради та варіювалися від ухвалення в новій редакції Закону «Про статус депутатів місцевих рад» та адаптації його до умов воєнного стану до видачі посвідчення депутата місцевої ради. Частина з них уже була висвітлена під час розгляду результатів опитування, інші наводяться нижче.

Респонденти надали свої пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності депутата місцевої ради. Доволі багато пропозицій стосувалися саме підвищення кваліфікації та навчання депутатів місцевих рад. Учасники наголошували на необхідності підтримки новообраних депутатів через заходи обміну досвідом, поїздки (зокрема міжнародні), створення освітніх програм тощо. Деякі навіть пропонували конкретні сфери та напрями, за якими потрібно провести навчання: бюджетний процес, використання ІТ-інструментів та новітніх технологій, розробка програм соціально-економічного розвитку громади, відбудова в післявоєнний період тощо. Крім того, респонденти також зазначили, що для більшого залучення населення до роботи в громаді є актуальним роз'яснення сутності прав і обов'язків депутата.

Декілька респондентів надали пропозиції щодо створення онлайн-платформи для обговорення місцевих проблем та пропозицій громадян. Цікавою є пропозиція одного з учасників: *«електронний кабінет депутата, де він може висвітлювати пунктами проблеми, питання, пропозиції. І можливість їх оцінювати громадянами свого округу за доцільністю,*

пріоритетністю... авторизованим виборцям надати можливість підбити підсумки роботи депутата й оцінити, чи задоволені його роботою, викликати на загальні збори чи взагалі припинити його повноваження».

Частина ініціатив стосувалася ролі політичних партій під час виборів (наприклад, зміна виборчої системи на мажоритарну з правом кандидатів на самовисування) та після них (зменшення впливу політичних партій на прийняття рішень депутатами й заборону відкликання депутата за народною ініціативою в разі невходження до фракції політичної партії).

Як показують результати опитування та надані пропозиції, дискусійним є питання дострокового припинення повноважень депутатів місцевих рад, обраних від заборонених політичних партій. Думки із цього питання розійшлися: одні вважають, що варто **«позбавляти повноважень депутатів місцевих рад від заборонених партій»**, інші — **«не обмежувати право депутатам місцевих рад, які зайшли від заборонених партій»**.

Іншим дискусійним питанням виявилось обмеження пасивного виборчого права. Найчастіше такі пропозиції стосувалися депутатів, які виїхали за межі країни на постійне проживання, були звинувачені в колабораціонізмі тощо. Щодо такої підстави, як-от участь у діяльності забороненої політичної партії, для обмеження пасивного виборчого права значна кількість респондентів звернула увагу, що в кожному окремому випадку для застосування такої санкції необхідно підтвердити участь депутата в діях, через які діяльність політичної сили була заборонена, а також, що обрані депутати не мають відповідати за діяльність партії, її керівників.

Певні пропозиції стосувалися загальних принципів роботи депутатів та місцевих рад. Наприклад, один із респондентів наголосив на важливості впровадження принципу **«нічого для нас без нас»** і зобов'язання депутатів його дотримуватися, інший — висловився на користь **«запровадження обов'язкових громадських слухань із важливих питань місцевого значення, де депутати мають звітувати та обговорювати плани й рішення з громадою»**.

Рекомендації

Осучаснення та удосконалення законодавчого забезпечення статусу депутатів місцевих рад є пріоритетним завданням задля успішного продовження реформи місцевого самоврядування. З огляду на це необхідно визнати актуальним та нагальним питання ефективності виконання повноважень депутатами місцевих рад. Відтак потрібно:

1. У разі ініціативи законодавчого удосконалення статусу депутатів місцевих рад звернути увагу на основну його проблематику:

- › функції депутата місцевої ради як представника жителів територіальної громади;
- › формування належного представництва в місцевих радах;
- › набуття та дострокове припинення повноважень депутатів місцевих рад;
- › відновлення порушеного пасивного виборчого права в разі виявлення помилок у розподілі мандатів;
- › гарантії діяльності депутата місцевої ради;
- › обмеження суміщення для депутатів місцевих рад;
- › дотримання етичних норм депутатами місцевих рад;
- › відповідальність депутатів місцевих рад;
- › контрольна функція депутатів місцевих рад;
- › підзвітність та підконтрольність депутатів місцевих рад;
- › доручення виборців як ознака імперативного мандата;
- › діяльність депутатських фракцій, груп;
- › гармонізація із виборчим законодавством та реформою адміністративно-територіального устрою.

2. Провести широку дискусію щодо обговорення правового статусу депутата місцевої ради як члена колегіального органу та представника територіальної громади; форм діяльності депутатів місцевих рад; повноти нормативно-правового регулювання статусу депутатів місцевих рад; відповідності європейському демократичному вектору розвитку місцевого самоврядування.

3. Обговорити доцільність впровадження на час режиму воєнного стану перманентного моніторингу кількісного складу місцевих рад з огляду на відчутні тенденції їх зменшення в окремих випадках. Провести дискусію щодо можливих шляхів попередження ризиків щодо повноважності місцевих рад з огляду на виклики, спричинені збройною агресією росії. Особливої уваги потребують територіальні громади, де місцеві ради обрано за мажоритарною системою відносної більшості.

4. Законодавчо визначити статус депутатів місцевої ради в умовах передання повноважень органів місцевого самоврядування відповідній військовій адміністрації та тимчасового нездійснення повноважень місцевої ради.
5. Провести експертне обговорення щодо доцільності, підстав та умов дострокового припинення повноважень (а також обмеження активного, пасивного виборчого права) депутатів місцевих рад у разі колабораційної діяльності, належності до нині заборонених політичних партій тощо. На думку респондентів, до підстав дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради доцільно додати факт співпраці особи з окупаційною владою.
6. Розглянути можливість упровадження кращих європейських демократичних традицій вільного мандата депутата місцевої ради відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування, а також рекомендації Венеціанської комісії.
7. Нівелювати вплив так званої партизації на формування та діяльність органів місцевого самоврядування.
8. Узгодити норми ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» із Виборчим кодексом у частині набуття повноважень депутатів місцевих рад.
9. У ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» розкрити поняття «депутатська етика», а також передбачити відповідальність за порушення правил поведінки депутатами місцевих рад.
10. Контрольна функція депутата місцевої ради є важливою, вона може реалізуватися відповідно до статті 24 Закону. Однак право на перевірки має бути уточнене й удосконалене з метою запобігання зловживань із боку депутата на такі перевірки. Контрольна функція має належати колегіальному органу, а не окремому його представнику через такі депутатські перевірки.
11. Потребує переосмислення повнота законодавчого забезпечення впливу депутата місцевої ради на усунення порушень законності та встановлення санкцій щодо нереагування (неналежного реагування) на правомірні депутатські звернення, запити.
12. Положення Закону щодо території повноважень депутата місцевої ради потребує уточнення, а механізм представлення інтересів виборців потребує осучаснення та адаптації до умов сьогоденних викликів, насамперед щодо форм комунікацій із виборцями.
13. Потребують адаптації до сучасного адміністративно-територіального устрою та гармонізації з виборчим законодавством такі терміни, як-от: **«громади села, селища, міста», «закон про місцеві вибори», «міста обласного значення» та «міста районного значення»** тощо.

Додатки

Додаток 1. Законодавство щодо статусу депутатів місцевих рад

Конституція України

Відповідно до статті 140 КУ місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Основний Закон також встановив строк повноважень місцевих рад (п'ять років), дату проведення виборів (остання неділя жовтня п'ятого року повноважень ради), повноваження місцевих рад різних рівнів тощо.

Європейська хартія місцевого самоврядування, ратифікована Законом України №452/97 від 15 липня 1997 року, та **Додатковий протокол**, ратифікований Законом України №1664–VII від 2 вересня 2014 року.

У Хартії зазначається, що право здійснювати регулювання в інтересах місцевого населення здійснюється радами або зборами, члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права і які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи. Особливістю Хартії є також те, що вона передбачає вільний мандат місцевого обранця. Додатковий протокол спрямований на забезпечення права участі в справах місцевого самоврядування, наприклад, виборців чи кандидатів у місцеві ради або збори.

Виборчий кодекс України

Кодекс, відповідно до Конституції України, визначає гарантії права громадян на участь у виборах, регулює підготовку та проведення всіх типів виборів, зокрема виборів обласних, районних, сільських, селищних, міських та районних у містах рад. Варто зазначити, що контроль за організацією підготовки та проведення виборів депутатів місцевих рад здійснює Центральна виборча комісія, яка має право видавати матеріали з питань виборів та референдумів. Наприклад, у 2020 році Центральна виборча комісія прийняла 18 роз'яснень, 37 порядків та понад 100 інших постанов із питань підготовки та проведення місцевих виборів³⁰.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» №280/97 від 21 травня 1997 року

Закон визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу та відповідальності органів і посадових осіб місцевого

³⁰ Звіт Центральної виборчої комісії за 2020 рік

самоврядування, зокрема депутатів місцевих рад. Стаття 49 Закону містить положення щодо строків повноважень депутата місцевої ради, його права та повноваження під час сесії ради, у постійних комісіях тощо.

Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» №93–IV від 11 липня 2002 року

Цей Закон визначає правовий статус депутата сільської, селищної, міської, районної в місті, районної, обласної ради як представника інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та рівноправного члена місцевої ради, визначає форми реалізації депутатом своїх повноважень залежно від його статусу, встановлює гарантії депутатської діяльності та порядок відкликання депутата місцевої ради.

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» №157–VIII від 5 лютого 2015 року

Цей Закон встановлює порядок добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, а також добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад та визначає особливості проведення виборів у таких територіальних громадах.

Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» №2493-III від 21 червня 2001 року

Закон регулює порядок проходження служби в органах місцевого самоврядування та правовий статус посадових осіб місцевого самоврядування, якими одночасно можуть бути депутати місцевих рад.

Закон України «Про запобігання корупції» №1700–VII від 14 жовтня 2014 року

Цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій місцевого самоврядування, зокрема депутатів місцевих рад.

До інших законів, які стосуються діяльності місцевих рад та повноважень депутатів місцевих рад, можна віднести Закон України «Про звернення громадян» №393/96-ВР від 2 жовтня 1996 року, Закон України «Про благоустрій населених пунктів» №2807–IV від 6 вересня 2005 року, Бюджетний кодекс України тощо.

Муніципальні нормативні акти

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» представницький орган місцевого самоврядування може прийняти статут територіальної громади села, селища, міста; на пленарних засіданнях місцевої ради також приймають рішення про затвердження регламенту ради, програм соціально-економічного та культурного розвитку, положення про зміст, опис та порядок використання символіки територіальної громади; приймають рішення про встановлення місцевих податків і зборів тощо.

Додаток 2. Формування складу місцевих рад: місцеві вибори 2020 року

Місцеві вибори 2020 року були першими виборами, які проводилися після реформи виборчого законодавства відповідно до Виборчого кодексу України, який набрав чинності в січні того ж року. Однак уже в липні Верховна Рада України внесла ґрунтовні зміни до Виборчого кодексу, зокрема, щодо зниження межі кількості виборців для застосування пропорційної системи — з 90 тисяч до 10 тисяч. У результаті система виборів у територіальних громадах була визначена таким способом:

**Вибори депутатів сільської, селищної, міської ради
(територіальних громад із кількістю виборців до 10 тисяч)**

проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в багатомандатних виборчих округах, на які поділяється територія відповідної територіальної громади.

**Вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад
(територіальних громад із кількістю виборців 10 тисяч і більше)**

проводяться за системою пропорційного представництва за відкритими виборчими списками місцевих організацій політичних партій у територіальних виборчих округах, на які поділяється єдиний багатомандатний виборчий округ, що збігається з територією відповідно Автономної Республіки Крим, області, району, міста, району в місті, села, селища згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської, сільської, селищної територіальної громади.

За такою системою самовисуванці могли балотуватися лише в територіальних громадах із кількістю виборців до 10 тисяч. Так, у спосіб самовисування до місцевих рад було обрано 6844 особи (майже 16% від загальної кількості обраних і орієнтовно 40% від кількості обраних за мажоритарною системою відносної більшості). Для прикладу, на чергових місцевих виборах 2015 року частка самовисуванців у місцевих радах складала майже 67%.

На місцевих виборах 2020 року депутати місцевих рад обиралися від 113 місцевих організацій політичних партій. Варто зазначити, що організація партії має право висунути кандидата, який є безпартійним.

На місцевих виборах 2020 року обиралися депутати до 1577 місцевих рад різних рівнів, а саме:

	Кількість місцевих рад, до яких обиралися депутати на місцевих виборах 2020 року ³¹ , з них:		Разом
	де проводилися вибори за мажоритарною виборчою системою відносної більшості	де проводилися вибори за пропорційною виборчою системою	
обласних	-	22	22
районних	-	119	119
міських	22	348	370
селищних	211	217	431
сільських	552	71	620
районних у містах	-	15	15
Усього:	785	792	1577

Кількість мандатів депутатів місцевих рад на місцевих виборах 25 жовтня 2020 року становила **43 122**:

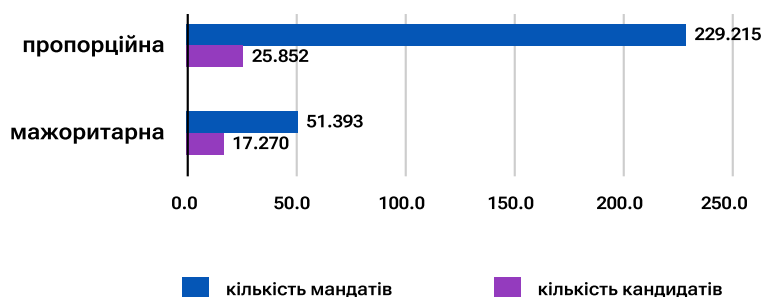
	Кількість мандатів на місцевих виборах у 2020 році ³² , з них:		Разом
	де проводилися вибори за мажоритарною виборчою системою відносної більшості	де проводилися вибори за пропорційною виборчою системою	
обласних	-	1660	1660
районних	-	5366	5366
міських	484	10 760	11 244
селищних	4642	5642	10 284
сільських	12 144	1862	14 006
районних у містах	-	562	562
Усього:	17 270	25 852	43 122

³¹ Звіт Центральної виборчої комісії за 2020 рік

³² Звіт Центральної виборчої комісії за 2020 рік

Співвідношення кількості кандидатів до кількості мандатів на виборах за мажоритарною виборчою системою відносної більшості складало 1:3, а на виборах за пропорційною виборчою системою — майже 1:9:

Співвідношення кількості мандатів до кількості кандидатів

Гендерний розріз

У 2020 році частка жінок серед депутатів місцевих рад складала 37%. Найбільший показник був зафіксований у Донецькій області (49,5%), найменший — у Чернівецькій (22,1%)³³:

Частка жінок серед депутатів рад (2020 рік), %

³³ https://ukrstat.gov.ua/gend_rivnist/metadata_gr/05/05.htm

Особливості регіонів

Як уже було зазначено, через зниження межі кількості виборців для проведення виборів за мажоритарною системою, результатом стала так звана партизація місцевих рад: посилення впливу політичних партій у роботі представницьких органів. Частково саме партизація сприяла успіху регіональних партійних проектів, наприклад, значну кількість місць в обласних радах отримали: Вінницька обласна рада — «Українська стратегія Гройсмана» (47,62%); Закарпатська обласна рада — «Рідне Закарпаття» (18,75%); Полтавська обласна рада — «Довіра» (19,05%); Харківська обласна рада — «Блок Кернеса — Успішний Харків!» (38,33%); Хмельницька обласна рада — «Команда Симчишина» (20,31%); Черкаська обласна рада — «ВО Черкащани» (28,13%); Чернігівська обласна рада — «Рідний дім» (29,69%). Подібна ситуація спостерігалась і в містах-обласних центрах: Вінницька міська рада — «Українська стратегія Гройсмана» (62,96%); Запорізька міська рада — «Партія Володимира Буряка «Єднання» (25%); Одеська міська рада — «Довіряй ділам» (31,25%); Харківська міська рада — «Блок Кернеса — Успішний Харків!» (40,48%); Херсонська міська рада — «Партія Ігоря Колихаєва «Нам тут жити!» (31,48%); Хмельницька міська рада — «Команда Симчишина» (61,90%); Чернівецька міська рада — «Єдина альтернатива» (23,81%); Чернігівська міська рада — «Рідний дім» (61,90%).

Депутати, які не набули або достроково припинили повноваження

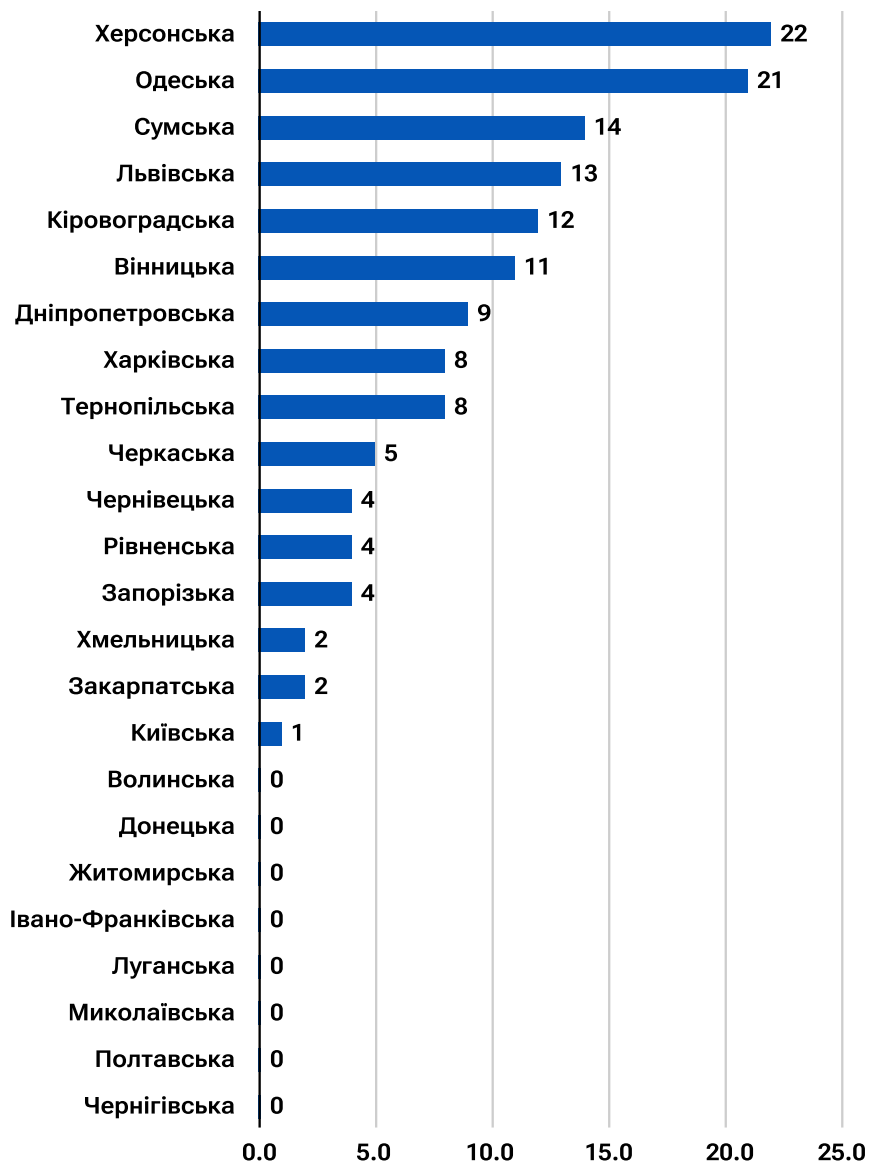
Станом на 01.11.2021 року³⁴ кількість обраних у багатомандатних округах депутатів, які достроково припинили повноваження або не набули їх, становила 3268 осіб (12,6% від загальної кількості таких депутатів). З них 513 осіб — ті, які достроково припинили повноваження (найбільше представників політичної партії «Слуга народу» (89 осіб), політичної партії «Європейська солідарність» (74 особи) та політичної партії «ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА — ЗА ЖИТТЯ» (58 осіб)). В одномандатних округах кількість депутатів, які достроково припинили повноваження або не набули їх, становила 376 осіб (2,1% від загальної кількості таких депутатів). З них 248 осіб — ті, які достроково припинили повноваження (найбільше самовисуванців (102 особи), представників від політичної партії «За майбутнє» (31 особа) та «Слуга народу» (30 осіб)).

Найбільша кількість депутатів **обласних рад**, які достроково припинили повноваження або не набули їх, — у Херсонській області (22 особи), найменша — у Київській (1 особа).

³⁴ <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/42969.pdf>

Кількість депутатів обласних рад, що склали повноваження (не набули повноважень)

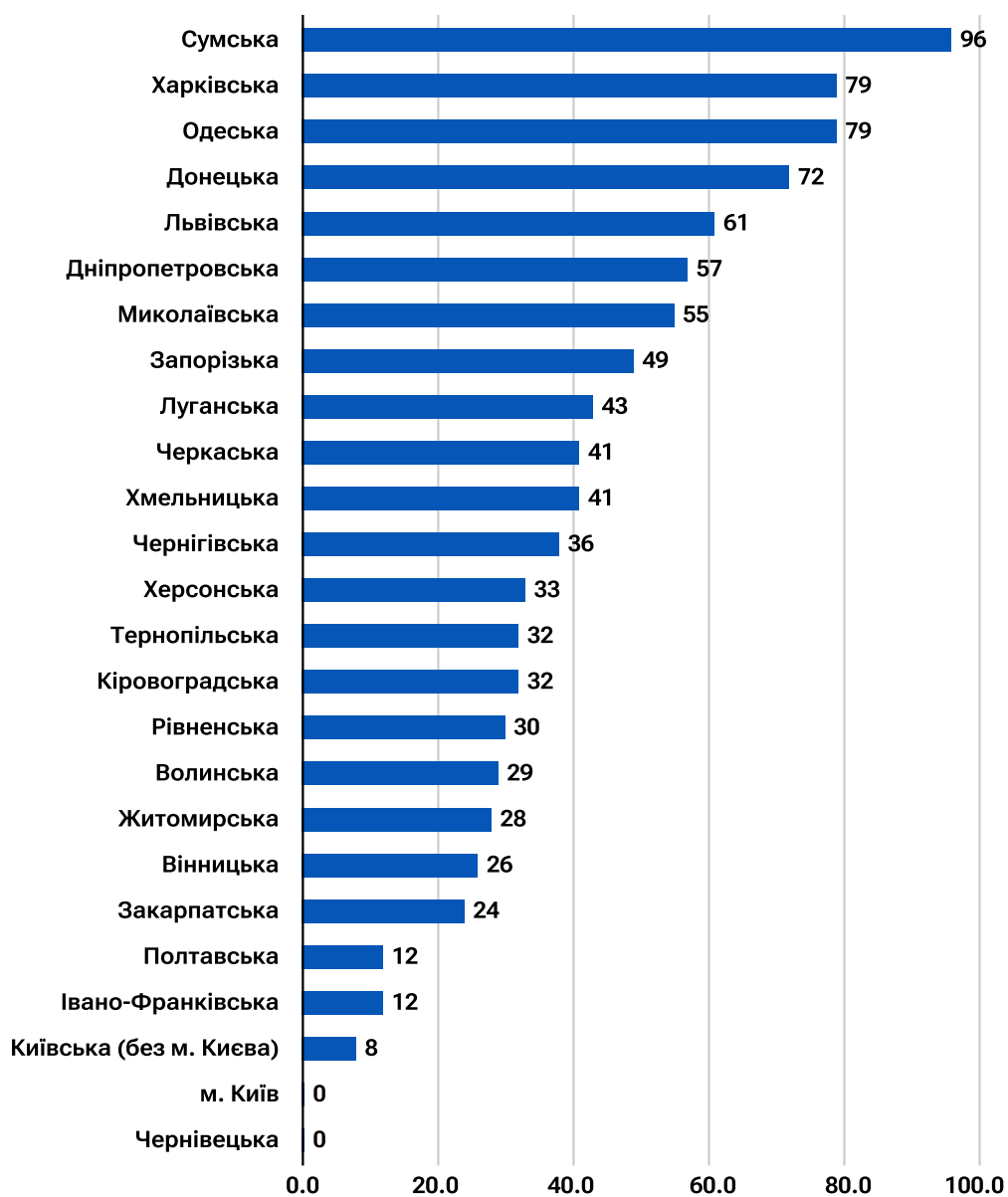
станом на 01.11.2021 року

Найбільша кількість депутатів **районних** рад, які достроково припинили повноваження або не набули їх, — у Сумській області (96 осіб).

Кількість депутатів районних рад, що склали повноваження (не набули повноважень)

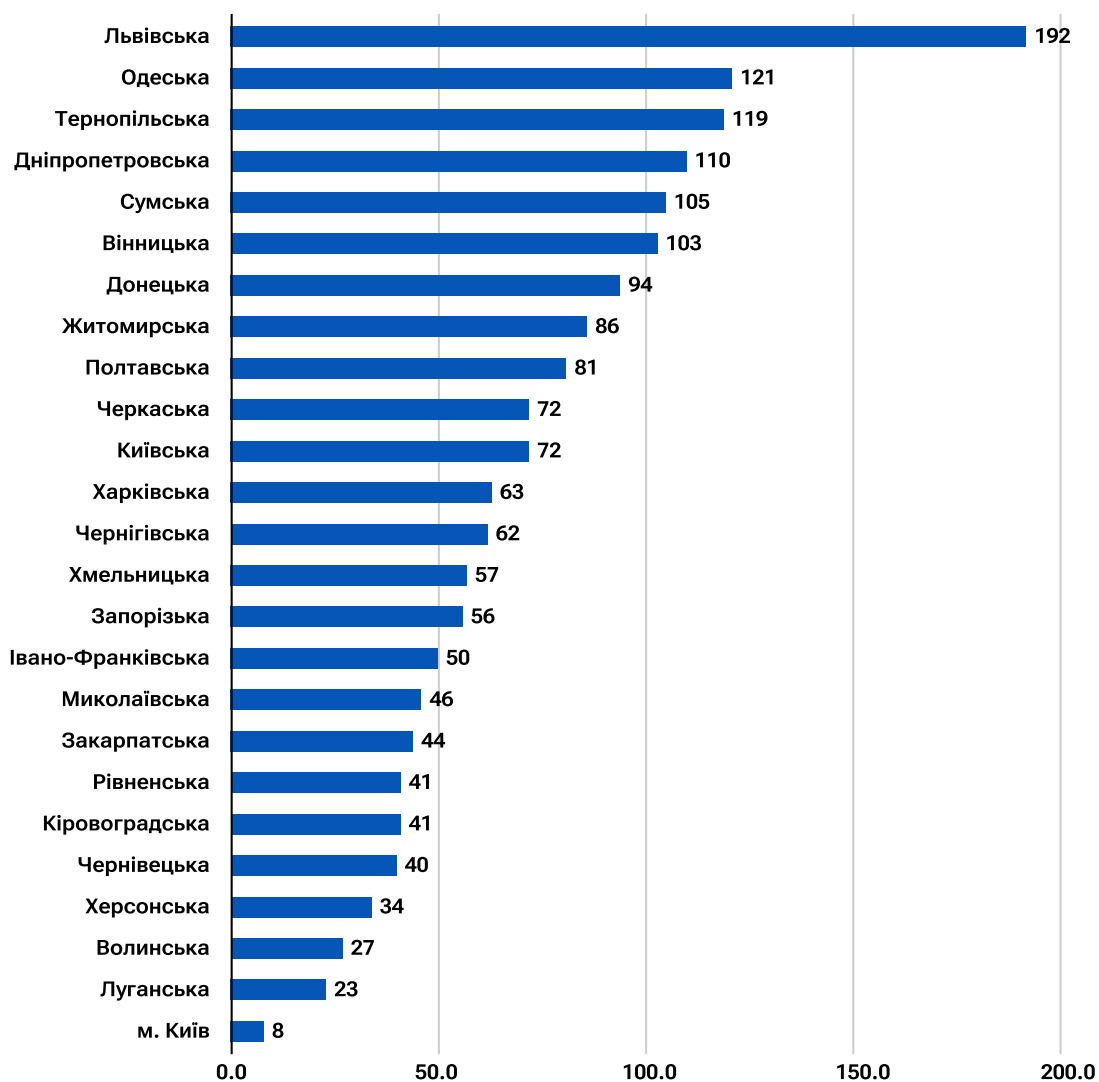
станом на 01.11.2021 року

Найбільша кількість депутатів міських, селищних, сільських рад, які достроково припинили повноваження або не набули їх, — у Львівській області (192 особи), найменша — у Києві (8 осіб).

Кількість депутатів міських, селищних, сільських рад, що склали повноваження (не набули повноважень)

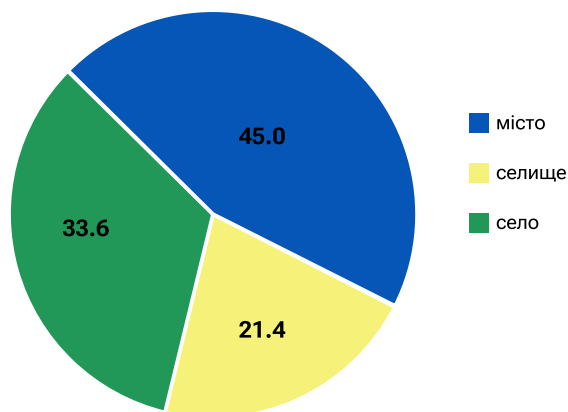
станом на 01.11.2021 року

Додаток 3. Профіль учасників дослідження

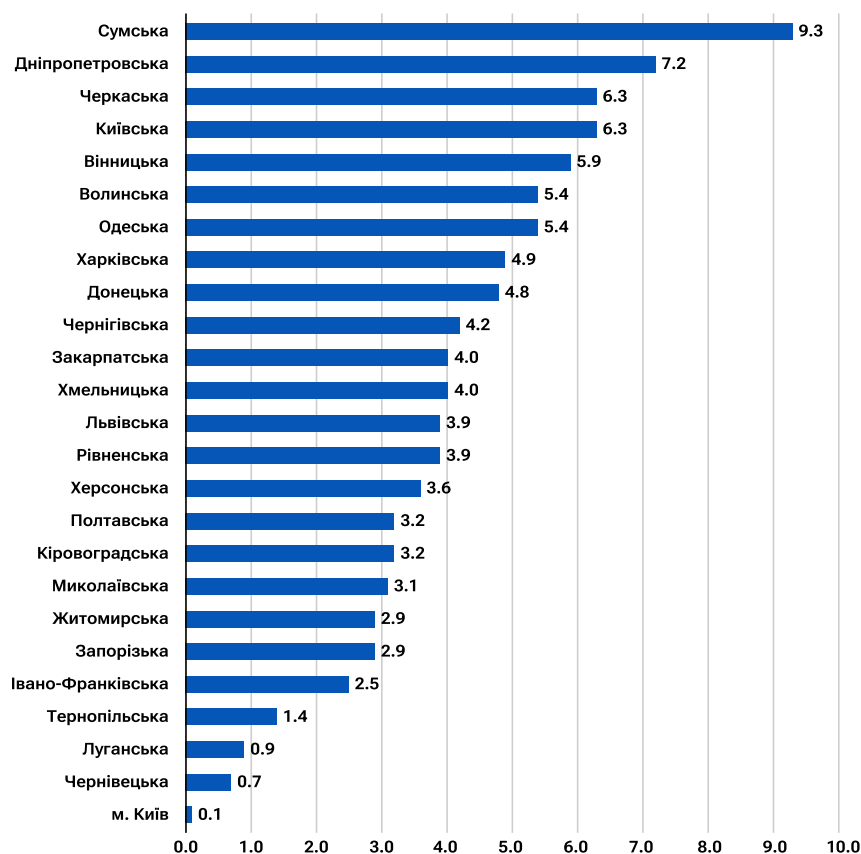
Більшість респондентів представляють сільське населення: жителів сіл — 33,6%, селищ — 21,4%, міських жителів — 45%:

Категорія населеного пункту, де мешкає респондент (%)

Найбільша кількість учасників — із Сумської області — 9,3%, Дніпропетровської області — 7,2%, Черкаської та Київської областей — по 6,3%. Найменше учасників із міста Києва — 0,1%, Чернівецької області — 0,7%, Луганської області — 0,9%.

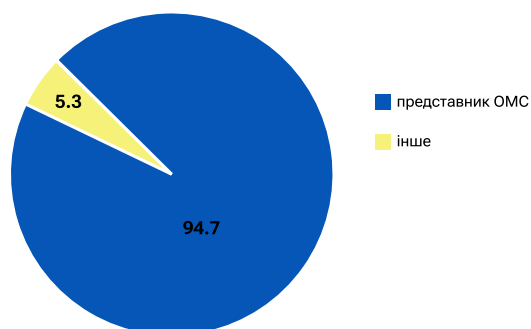
Розподіл респондентів по областях (%)

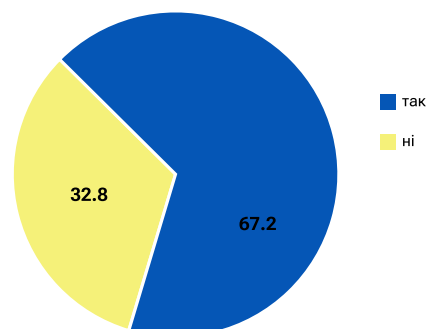
94,7% учасників опитування — це представники органів місцевого самоврядування. Решта 5,3% респондентів: представники всеукраїнських асоціацій органів місцевого самоврядування (1,0%), представники державних органів (0,5%), громадські діячі (0,1%), представники медіа (0,04%) та особи, які себе представили як «*громадянин/людина*», «*мешканці/жителі територіальних громад*», «*виборці*» або не зазначили цю позицію.

Більшість респондентів — 67,2% — були чи є депутатами місцевих рад:

У якій ролі Ви берете участь в опитуванні (%)?

Мають досвід діяльності депутата місцевої ради (%)

Додаток 4. Законодавчі ініціативи удосконалення статусу депутатів місцевих рад

У продовження дослідження «Аналіз практичної реалізації нормативно-правової бази, що регулює статус депутата місцевої ради»³⁵, де серед іншого було проаналізовано законодавчі ініціативи змін до ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» станом на 2021 рік, варто зазначити, що станом на 01 червня 2024 року було 75 спроб внесення змін до нього. Наразі є 26 редакцій Закону. Водночас 19 разів вносилися точкові зміни до Закону під час ухвалення інших законів. І лише 6 цільових законопроектів стосувалися внесення змін саме до цього Закону. Основні зміни стосувалися гарантій діяльності, гарантій трудових прав, антикорупційної політики, підстав дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради, технічних змін:

ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЗМІН ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО СТАТУС ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД» (станом на 01 червня 2024 року)

№	№ зп	Дата реєстрації	Назва	Короткий зміст	Результат розгляду
1.	2184	20.09.2002	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»	щодо гарантій діяльності	проголосовано як поправку
2.	2176-1	27.09.2002	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад»	щодо дострокового припинення повноважень	включено до порядку денного
3.	2475	28.11.2002	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»	щодо гарантій діяльності	прийнято
4.	3712	04.07.2003	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо законодавчого врегулювання статусу депутатів місцевих рад)	щодо гарантій діяльності	за основу не прийнято
5.	2176	04.08.2003	Пропозиції Президента до Закону «Про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»	щодо дострокового припинення повноважень	прийнято
6.	4153	12.09.2003	Проект Закону про внесення доповнень до статті 33 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо стажу роботи за спеціальністю)	щодо гарантій діяльності	за основу не прийнято

³⁵ <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/42969.pdf>

№	№ зп	Дата реєстрації	Назва	Короткий зміст	Результат розгляду
7.	4201	29.09.2003	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо положення про недоторканість)	питання недоторканності депутата місцевої ради	прийнято
8.	3477	22.04.2004	Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо помічників-консультантів депутата місцевої ради	щодо гарантій діяльності	прийнято
9.	7732	29.06.2005	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо депутатської недоторканності)	питання недоторканності депутата місцевої ради	відкликано
10.	8224	03.10.2005	Проект Закону про особливості правового статусу депутатів місцевих рад, обраних у багатомандатних округах	щодо дострокового припинення повноважень	на доопрацювання
11.	7732-1	12.10.2005	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо положення про недоторканість)	питання недоторканності депутата місцевої ради	у порядок денний не включено
12.	7732-2	13.10.2005	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо скасування положення про недоторканість)	питання недоторканності депутата місцевої ради	у порядок денний не включено
13.	7732-3	17.10.2005	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо скасування недоторканості депутатів місцевих рад)	питання недоторканності депутата місцевої ради	у порядок денний не включено
14.	8279	17.10.2005	Проект Закону про внесення зміни до розділу II (прикінцеві положення) Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо тимчасового зупинення дії положення про недоторканість)	питання недоторканності депутата місцевої ради	у порядок денний не включено
15.	7732-4	19.10.2005	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо питання про притягнення до кримінальної відповідальності)	питання недоторканності депутата місцевої ради	у порядок денний не включено
16.	7732-5	15.11.2005	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо притягнення до кримінальної відповідальності)	питання недоторканності депутата місцевої ради	у порядок денний не включено

№	№ зп	Дата реєстрації	Назва	Короткий зміст	Результат розгляду
17.	7732-6	12.12.2005	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо особливостей порушення кримінальної справи)	питання недоторканності депутата місцевої ради	у порядок денний не включено
18.	7732-7	23.02.2006	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо скасування недоторканості депутатів місцевих рад)	питання недоторканності депутата місцевої ради	прийнято
19.	7732-8	02.03.2006	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо депутатської недоторканності)	питання недоторканності депутата місцевої ради	питання заслухано
20.	9275	05.04.2006	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо дострокового припинення повноважень)	щодо дострокового припинення повноважень	направлено на розгляд Комітету
21.	0911	25.05.2006	Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо статусу депутатів місцевих рад)	щодо гарантій діяльності	знято з розгляду
22.	2077	07.09.2006	Проект Закону про внесення зміни до статті 33 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо охорони трудових прав)	щодо гарантій діяльності	прийнято
23.	1131	04.10.2006	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо виконання обов'язків депутатами)	щодо гарантій діяльності	відкликано
24.	2881	11.01.2007	Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо статусу депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та місцевих рад	щодо дострокового припинення повноважень	прийнято
25.	3303	13.03.2007	Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо статусу депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та місцевих рад	щодо гарантій діяльності	відкликано
26.	3306	14.03.2007	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо несумісності статусу депутата місцевої ради з деякими посадами та видами діяльності)	щодо несумісності статусу депутата місцевої ради з деякими посадами та видами діяльності	відкликано

№	№ зп	Дата реєстрації	Назва	Короткий зміст	Результат розгляду
27.	3364	21.03.2007	Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо статусу депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та місцевих рад (щодо вилучення положень про імперативний мандат)	щодо дострокового припинення повноважень	відкликано
28.	3663	12.06.2007	Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо статусу депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та місцевих рад (щодо скасування імперативного мандата)	щодо дострокового припинення повноважень	відкликано
29.	0901	23.11.2007	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (щодо строків повноважень місцевої ради, сільського, селищного, міського голови, голови обласної, районної, районної в місті ради, заступників голови обласної, районної, районної в місті ради)	щодо строків повноважень	прийнято
30.	2310	18.04.2008	Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо статусу депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та місцевих рад	щодо дострокового припинення повноважень	відкликано
31.	3148	15.09.2008	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо дострокового припинення повноважень депутатів)	щодо дострокового припинення повноважень	відкликано
32.	3196	19.09.2008	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо декларації про доходи депутатів)	антикорупційна політика	не прийнято
33.	6601	29.06.2010	Проект Закону про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів	технічні зміни	прийнято
34.	6583-1	07.07.2010	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо вдосконалення процедури відкликання депутатів місцевих рад)	щодо дострокового припинення повноважень	у порядок денний не включено
35.	9473	17.11.2011	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»	антикорупційна політика	прийнято

№	№ зп	Дата реєстрації	Назва	Короткий зміст	Результат розгляду
36.	10182	13.03.2012	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» щодо врегулювання процедури формування депутатських груп і фракцій у місцевих радах усіх рівнів	щодо дострокового припинення повноважень	відкликано
37.	9700-2	13.04.2012	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України	антикорупційна політика	прийнято
38.	2296	14.02.2013	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо особистого голосування депутата на пленарних засіданнях ради, засіданнях постійної комісії та інших органів ради	щодо особистого голосування депутата	у порядку денний не включено
39.	2365	21.02.2013	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» щодо врегулювання процедури формування депутатських груп і фракцій у місцевих радах усіх рівнів	щодо дострокового припинення повноважень	відкликано
40.	2419	28.02.2013	Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо статусу депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та місцевих рад	щодо дострокового припинення повноважень	у порядку денний не включено
41.	2837	17.04.2013	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики	антикорупційна політика	прийнято
42.	2209a	04.06.2013	Проект Закону про внесення змін до статті 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо дострокового припинення повноважень у зв'язку із набранням законної сили рішенням суду про притягнення до відповідальності за корупційне правопорушення)	щодо дострокового припинення повноважень	у порядку денний не включено
43.	3541	05.11.2013	Проект Закону про прокуратуру	технічні зміни	прийнято
44.	5113	30.09.2014	Проект Закону про запобігання корупції	щодо дострокового припинення повноважень	прийнято

№	№ зп	Дата реєстрації	Назва	Короткий зміст	Результат розгляду
45.	2123	12.02.2015	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо спрощення процедури відкликання депутатів)	щодо дострокового припинення повноважень	у порядок денний не включено
46.	2831-3	28.05.2015	Проект Закону про місцеві вибори	технічні зміни	прийнято
47.	2146а	23.06.2015	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо здійснення викладацької, наукової та творчої діяльності)	гарантії трудових прав	відкликано
48.	2154а	23.06.2015	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо особливостей відкликання депутата місцевої ради за рішенням місцевої організації партії)	щодо дострокового припинення повноважень	на доопрацювання
49.	3464	12.11.2015	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гарантій трудових прав осіб, які займали виборні посади в органах місцевого самоврядування, у зв'язку із проходженням ними військової служби	гарантії трудових прав	прийнято
50.	3693	22.12.2015	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо відкликання депутатів місцевих рад)	щодо дострокового припинення повноважень	прийнято в першому читанні
51.	5180	23.09.2016	Проект Закону про Вищу раду правосуддя	технічні зміни	прийнято
52.	5355	03.11.2016	Проект Закону про внесення змін до законів України «Про статус народного депутата України» та «Про статус депутатів місцевих рад» щодо умов проходження служби особами рядового й начальницького складу під час виконання депутатських повноважень	гарантії трудових прав	відкликано
53.	6133	24.02.2017	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» щодо підтвердження фактичної наявності підстави для відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою	щодо дострокового припинення повноважень	на доопрацювання
54.	6741	17.07.2017	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо вдосконалення форм депутатської діяльності та механізму контролю)	щодо дострокового припинення повноважень	на доопрацювання

№	№ зп	Дата реєстрації	Назва	Короткий зміст	Результат розгляду
55.	8296	19.04.2018	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання	щодо дострокового припинення повноважень	прийнято
56.	1032	29.08.2019	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури	технічні зміни	прийнято
57.	0867	29.08.2019	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» (щодо відкликання депутатів місцевих рад)	щодо дострокового припинення повноважень	знято з розгляду
58.	1031	29.08.2019	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів	щодо дострокового припинення повноважень	прийнято
59.	2500	27.11.2019	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції»	антикорупційна політика	прийнято
60.	3485	18.05.2020	Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення виборчого законодавства	щодо дострокового припинення повноважень	прийнято
61.	3553	28.05.2020	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань виконання військового обов'язку та ведення військового обліку	гарантії трудових прав	прийнято
62.	4208	12.10.2020	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку відкликання депутатів місцевих рад, а також сільських, селищних та міських голів за народною ініціативою	щодо імперативного мандата	знято з розгляду
63.	3381	23.04.2020	Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за невиконання законних вимог депутата місцевої ради	гарантії діяльності	прийнято за основу

№	№ зп	Дата реєстрації	Назва	Короткий зміст	Результат розгляду
64.	7476	20.06.2022	Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо наслідків ухвалення судом рішення про заборону політичної партії для статусу депутатів місцевих рад	щодо наслідків ухвалення судом рішення про заборону політичної партії для статусу депутатів місцевих рад	надано висновок Комітету про розгляд
65.	7476-1	27.06.2022	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо наслідків ухвалення судом рішення про заборону політичної партії для статусу депутатів місцевих рад	щодо наслідків ухвалення судом рішення про заборону політичної партії для статусу депутатів місцевих рад	знято з розгляду
66.	7476-2	04.07.2022	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення правових наслідків ухвалення судом рішення про заборону політичної партії для статусу депутатів місцевих рад	щодо наслідків ухвалення судом рішення про заборону політичної партії для статусу депутатів місцевих рад	знято з розгляду
67.	7476-3	05.07.2022	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правових наслідків заборони політичної партії за рішенням суду для депутатів місцевих рад	щодо наслідків ухвалення судом рішення про заборону політичної партії для статусу депутатів місцевих рад	знято з розгляду
68.	8089	29.09.2022	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення юридичних наслідків для статусу народного депутата України, депутатів місцевих рад у зв'язку з ухваленням судом рішення про заборону політичної партії	щодо наслідків ухвалення судом рішення про заборону політичної партії для статусу депутатів місцевих рад	на ознайомленні
69.	8370	19.01.2023	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку відкликання сільських, селищних та міських голів, а також депутатів місцевих рад за народною ініціативою	щодо дострокового припинення повноважень	на ознайомленні
70.	9465	07.07.2023	Проект Закону про внесення змін до статті 11 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» щодо прав депутата у виборчому окрузі	про додаткові повноваження	відкликано
71.	9465-1	14.07.2023	Проект Закону про внесення змін до статті 11 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» щодо прав депутата у виборчому окрузі	про додаткові повноваження	на ознайомленні

№	№ зп	Дата реєстрації	Назва	Короткий зміст	Результат розгляду
72.	9507	17.07.2023	Проект Закону про внесення змін до статті 7 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» щодо сумісництва	гарантії трудових прав	на ознайомленні
73.	9520	24.07.2023	Проект Закону про внесення змін до статті 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» щодо дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради	щодо дострокового припинення повноважень	знято з розгляду
74.	2693-д	02.07.2020	Проект Закону про медіа	технічні зміни	прийнято
75.	3553	28.05.2020	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань виконання військового обов'язку та ведення військового обліку	технічні зміни	прийнято

Серед пропозицій змін домінують такі: щодо дострокового припинення повноважень — 35% (26 законопроектів (6 прийнято)), щодо недоторканності депутата місцевої ради — 15% (11 законопроектів (2 прийнято)) та щодо гарантій діяльності — 12% (9 законопроектів (3 прийнято)).

% законодавчих ініціатив щодо внесення змін до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»

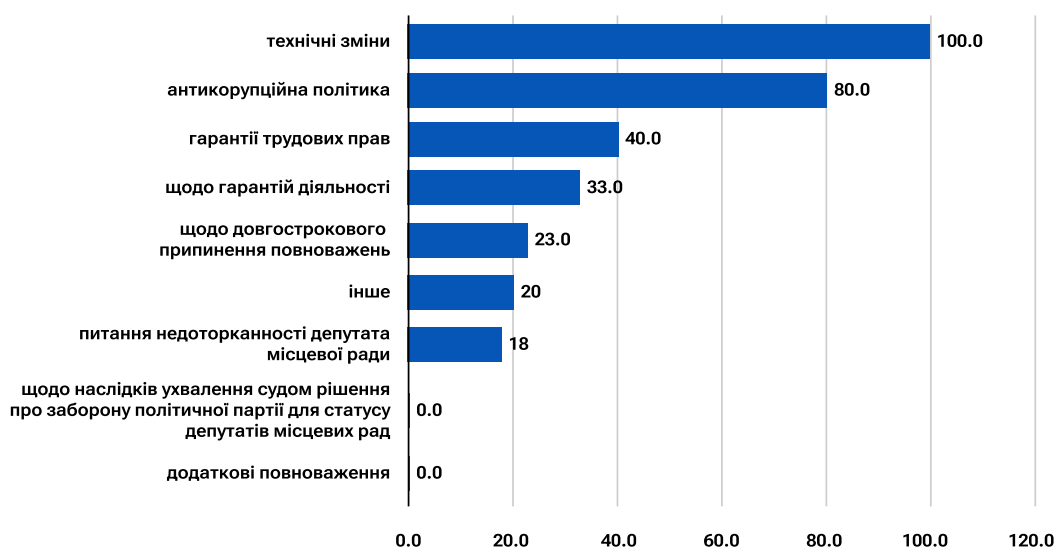
станом на 01.06.2024 року

Отже, 33% законодавчих ініціатив щодо внесення змін до ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» були прийняті в цілому. Варто зауважити, що всі 100% законодавчих ініціатив, що стосувалися технічних змін, були прийняті. Пропозиції щодо антикорупційної політики мають 80% підтримки, гарантії трудових прав — 40%. Водночас «політичне питання» (щодо наслідків ухвалення судом рішення про заборону політичної партії для статусу депутатів місцевих рад) не реалізовано у формі закону.

% прийнятих ініціатив щодо внесення змін до законодавства про статус депутатів місцевих рад

станом на 01.06.2024 року

Оскільки статус місцевих обранців регулюється також і іншими законами, це невичерпний перелік законодавчих ініціатив щодо статусу депутатів місцевих рад. Наприклад, за період 2020–2024 років знаковими були такі законодавчі ініціативи:

№	№ зп	Дата реєстрації	Назва	Короткий зміст	Результат розгляду
1.	3034a	27.08.2020	Пропозиції Президента України до Закону про внесення змін до статті 59–1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів	антикорупційна політика	прийнято
2.	3712–1	22.06.2020	Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» щодо фінансування проведення виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів	фінансування проведення виборів	питання заслухано

№	№ зп	Дата реєстрації	Назва	Короткий зміст	Результат розгляду
3.	4024	02.09.2020	Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за невиконання Президентом України, народними депутатами України, депутатами місцевих рад, сільськими, селищними, міськими головами передвиборної програми	відповідальність	знято з розгляду
4.	3098	20.02.2020	Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за невиконання законних вимог народного депутата України та перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради	гарантії діяльності	знято з розгляду
5.	3354	16.04.2020	Проект Закону України про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за невиконання законних вимог та перешкодження діяльності народного депутата України, Рахункової палати, депутата місцевої ради	гарантії діяльності	прийнято
6.	3354-1	27.04.2020	Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за невиконання законних вимог та перешкодження діяльності народного депутата України, Рахункової палати, депутата місцевої ради)	гарантії діяльності	відкликано

Додаток 5. Позачергові вибори

Станом на 1 червня 2024 року в Комітеті Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, який уповноважений готувати питання про призначення місцевих виборів на розгляд парламенту, перебувала низка звернень щодо **призначення позачергових виборів** у зв'язку із достроковим припиненням повноважень місцевої ради відповідно до статті 78 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», а саме:

1. Очікує розгляду клопотання про призначення позачергових виборів депутатів Прилуцької міської ради Прилуцького району Чернігівської області, де сесії ради не проводилися без поважних причин із 26.02.2021 (проект Постанови ВРУ від 15.09.2021 №6058). Однак на даний час сесії міської ради вже проводяться.

2. Клопотання про призначення позачергових виборів депутатів місцевих рад очікують розгляду на засіданні Комітету щодо:

- ▶ Лебединської міської ради Сумського району Сумської області, де сесії ради не проводяться без поважних причин із 27.08.2021 (дата клопотання — 01.12.2021);
- ▶ Кам'янець-Подільської міської ради Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, де сесії міської ради не проводяться без поважних причин у строки, встановлені законом; рада не розв'язує питання, віднесені до її відання (клопотання Кам'янець-Подільського міського голови Посітка М.В. та голови Хмельницької ОДА Гамалія С.В., дата клопотань — 27.01.2022, 21.02.2022 відповідно).

Щодо так званих виборів на тимчасово окупованій території України, то відповідно до частини 5 статті 9 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»³⁶ вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів, будь-які інші вибори й референдуми, проведені на тимчасово окупованій території, зокрема за сприяння чи за участю державних органів і органів місцевого самоврядування, утворених відповідно до Конституції та законів України, є недійсними й не створюють правових наслідків. Верховна Рада України неодноразово висловлювала позицію щодо нелегітимності головування на тимчасово окупованих територіях України, зокрема у своїх заявах:

- ▶ Про Заяву Верховної Ради України «Про невизнання Україною легітимності виборів до Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації сьомого скликання, їх результатів і правових наслідків та, відповідно, складу, повноважень, актів та рішень Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації сьомого скликання» (Постанова Верховної Ради України від 20 вересня 2016 року №1527–VIII³⁷);
- ▶ «Щодо невизнання Україною легітимності виборів Президента Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях України — Автономній Республіці

³⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

³⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1527-19#Text>

Крим та місті Севастополі» (Постанова Верховної Ради України від 22 березня 2018 року №2371–VIII)³⁸;

- ▶ «Щодо невизнання легітимності так званих місцевих виборів на тимчасово окупованих територіях України — в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі» (Постанова Верховної Ради України від 11 вересня 2019 року №66–IX)³⁹;
- ▶ «Щодо нелегітимного проведення загальноросійського голосування по поправках до Конституції Російської Федерації на тимчасово окупованій території України — в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, а також залучення до голосування мешканців тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях з незаконно виданими паспортами громадянина Російської Федерації» (Постанова Верховної Ради України від 17 липня 2020 року №806–IX)⁴⁰;
- ▶ «Щодо невизнання легітимності так званих місцевих виборів на тимчасово окупованих територіях України — в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі» (Постанова Верховної Ради України від 30 вересня 2020 року №932–IX)⁴¹;
- ▶ «Про Заяву Верховної Ради України щодо нелегітимності виборів депутатів Державної Думи Російської Федерації 2021 року» (Постанова Верховної Ради України від 22 вересня 2021 року №1773–IX)⁴²;
- ▶ «Про Звернення Верховної Ради України до парламентів та урядів іноземних держав, міжнародних організацій та їх парламентських асамблей щодо намірів російської федерації провести незаконні вибори на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України» (Постанова Верховної Ради України від 9 серпня 2023 року №3306–IX)⁴³;
- ▶ «Про Звернення Верховної Ради України до міжнародних організацій, парламентських асамблей, урядів та парламентів іноземних держав у зв'язку з проведенням російською федерацією незаконних виборів на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» (Постанова Верховної Ради України від 21 вересня 2023 року №3387–IX)⁴⁴;
- ▶ «Про Звернення Верховної Ради України до урядів та парламентів іноземних держав, міжнародних організацій, парламентських асамблей у зв'язку з проведенням російською федерацією «президентських виборів» на тимчасово окупованій території України» (Постанова Верховної Ради України від 14 березня 2024 року №3609–IX)⁴⁵.

³⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2371-19#Text>

³⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-20#Text>

⁴⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-20#Text>

⁴¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-IX#Text>

⁴² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1773-20#Text>

⁴³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3306-%D0%86%D0%A5#Text>

⁴⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3387-IX#Text>

⁴⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3609-IX#Text>